

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Rita Lindinaitė

**KONFLIKTAI IR AGRESIJA MOKYKLOJE: MOKINIŲ IR PEDAGOGŲ
POŽIŪRIS**

Magistro darbas

Magistro darbo vadovas – doc. Virginija Ozolaitė

Šiauliai 2006

Turinys

Įvadas	3
1. KONFLIKTAI IR AGRESIJA: TEORINIS POŽIŪRIS	5
1. 1. Konflikto samprata, priežastys.....	5
1. 2. Konflikto sprendimo būdai	7
1. 3. Agresijos samprata	9
1. 4 Agresiją lemiantys veiksniai	12
1. 5. Agresyvaus elgesio keitimo strategijos	16
2. KONFLIKTIŠKI IR AGRESYVŪS VAIKAI MOKYKLOJE	17
2. 1. Mokykloje kylantys konfliktai	18
2. 2. Ikimokyklinio ir jaunesniojo amžiaus mokinių agresyvus elgesys	19
2. 3. Paauglių agresyvumo raiška	21
3. NEŽYMIAM SUSTRIPUSIAM INTELEKTO MOKINIŲ IR PEDAGOGŲ POŽIŪRIS Į KONFLIKTUS IR AGRESIJĄ MOKYKLOJE	23
3. 1. Tyrimo tikslas, uždaviniai	23
3. 2. Tyrimo metodika	23
3. 3. Tyrimo rezultatai ir analizė	24
3. 3. 1. Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių požiūris į konfliktus ir jų sprendimą	24
3. 3. 2. Agresijos dažnis mokykloje (nežymiai sutrikusio intelekto mokinių nuomonė) ..	28
3. 3. 3. Pedagogų požiūris į konfliktus mokykloje ir jų vertinimas	35
3. 3. 4. Agresyvaus mokinio stereotipas mokytojų nuomone	39
3. 3. 5. Agresijos pasireiškimo dažnumas mokykloje (pedagogų nuomonė)	47
Išvados	51
Rekomendacijos pedagogams	53
Literatūra	55
Reziumė	58
Priedai	59
1 priedas	60
2 priedas	62
3 priedas	64

Įvadas

Tyrimo socialinis aktualumas. Kiekvienos demokratinės valstybės svarbiausia vertybe ir ateities perspektyva yra žmonės. Valstybės perspektyvą lemia jos gyventojų intelektualinės ir dvasinės vertybės, kurios nuo mažens perduodamos vaikams per jų asmenybių dorinį ugdymą, švietimą, socialinį saugumą.

Vienas iš svarbiausių Lietuvos mokyklos uždavinių ir yra išugdyti tvirtus dorinius mokinių jausmus ir charakterio bruožus, atsižvelgiant į mūsų tautos bei pasaulio dorovines vertybes. Pastoviai stengiamasi tobulinti patį ugdymo procesą, skatinant mokinių norą daugiau sužinoti, tyrinėti, savarankiškai bei kūrybiškai mokytis.

Šių dienų viena iš aktualiausių bei daugiausiai nerimo keliančių socialinių problemų yra ta, kad didėja agresyvių vaikų bei paauglių skaičius. Daugelis vaikų konfliktines situacijas sprendžia naudodami fizinę bei žodinę agresiją, smurtą, dažnai net nesusimąstydami apie pasekmes. Tokį iškilusių problemų sprendimo modelį, deja, diktuoja ir pati visuomenė. Teigiama, kad agresija pasaulyje dar niekad nesireiškė taip visuotinai, kaip pastaraisiais dešimtmečiais. Dominuoja du skirtingi požiūriai į agresijos reiškinį: agresija kaip blogis, priešingas elgesys tikrajai žmogaus esmei bei agresija kaip instinktas, drauge su kitais instinktais tarnaujantis gyvenimo išlaikymui. Pastarąjį agresijos suvokimą ypač akcentuoja masinės informavimo priemonės, kurios stipriai įtakoja vaikų, jaunimo požiūrį į vertybes, elgseną.

Pedagogai, psichologai vis dažniau pastebi jaunimo sudėtingesnes konfliktines situacijas bei agresijos apraiškas mokymo įstaigose. Dažnai patys vaikai būna konfliktų iniciatoriais, įtraukia į juos tiek bendraamžius, tiek pedagogus. Dėl įvairių priežasčių vieni konfliktus sprendžia ir į sunkumus reaguoja konstruktyviais būdais bei priemonėmis, o kiti – destruktiviais. Tačiau dėl konfliktų ir agresyvaus elgesio ne visada būna kalti patys vaikai. Spauldoje vis daugiau akcentuojama, kad naudojamas psichologinis ir fizinis smurtas prieš vaikus ne tik namie, gatvėje, bet ir mokykloje. Nurodoma, kad ir kai kurie pedagogai su mokiniais elgiasi agresyviai, naudoja fizinę jėgą. Tokia situacija mokykloje rodo nagrinėjamos temos aktualumą.

Tyrimo mokslinis aktualumas. Konfliktu ir agresija kaip moksliniais tyrimų objektais domėjosi ir domisi daugelis Lietuvos ir užsienio mokslininkų.

Konfliktu kaip reiškiniumi, jo klasifikavimo problema domėjosi Suslavičius (1998), Дмитриев (2000), konfliktų reguliavimo ir prevencijos kultūros ugdymo galimybes mokykloje tyrė Gedvilienė ir Ignatavičius (1996), konfliktus tarp mokinių ir mokytojų tyrė Lissmann (1997).

Agresijos reiškiniumi, priežastimis domėjosi Žukauskas ir Dapšys (2001), Daškevičius(2001).

Juodraitis (2003, 2004) nagrinėjo elgesio ir emocijų sutrikimus, jų priežastis, klasifikavimo problemą.

Vaikų ir paauglių agresyvaus elgesio ypatumus tyrinėjo Mielke (1997), Campbell (2000), Rumpf (2004), Бютнер (1991), Glinskienė ir Drazdauskienė (2001), Palujanskienė ir Uzdila (2004).

Степанов (2001) domėjosi vaikų ir paauglių netinkamo elgesio priežastimis bei ugdymo ypatumais mokykloje, o Krumm, Baumann, Haider (1997) tyrė pedagogų agresijos apraiškas prieš mokinius.

Žukauskienė tyrė bendraamžių įtaką agresyviai elgesiui (1995), agresijos formų skirtumus tarp lyčių (1999), agresyvaus jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų elgesio raidos ypatumus (1997), paauglių taikomų socialinių strategijų ryšį su emocinėmis elgesio problemomis (2004), domėjosi agresyvaus elgesio keitimo būdais (1999, 2001).

Kaffemanas (2000) analizavo vaikų agresyvaus elgesio priežastis bei tyrė globos namų ir specialiųjų mokyklų auklėtinių elgesio ypatumus.

Sutrikusio intelekto vaikų elgesio ypatumus ir ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinės raidos ypatumus bei elgesio sutrikimų korekciją tyrinėjo Kaffemanienė (1996, 2003).

Dobryninas, Poviliūnas, Tureikytė, Žilinskienė (2004) atliko sociologinį tyrimą, nustatiusį veiksnius, kurie įtakoja delinkvencijos subkultūros formavimąsi mokykloje.

Tyrimo problema.

Tyrimo problemą geriausiai nusako šie klausimai:

1. Koks nežymiai sutrikusio intelekto mokinių požiūris į konflikto priežastis, sprendimo būdus?
2. Kaip nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai vertina savo elgesį, agresyvių apraiškų dažnį mokykloje?
3. Kaip pedagogai suvokia konflikto sąvoką, priežastis mokykloje?
4. Kaip pedagogai vertina konflikto įtaką jo dalyviams, pamokai?
5. Kokius konfliktų sprendimų būdus naudoja?
6. Kokį mokinį pedagogai vadina agresyviu, kokias jam priskiria savybes, agresyvaus elgesio priežastis?
7. Kokį agresyvių apraiškų dažnį, elgsenos su agresyviu mokiniu būdus nurodo pedagogai?

Tyrimo hipotezė. Mokyklose kyla konfliktai ir pasireiškia agresija tarp mokinių bei tarp mokinių ir pedagogų.

Tyrimo objektas – mokinių ir pedagogų požiūris į konfliktus ir agresiją mokykloje.

Tyrimo tikslas – atskleisti nežymiai sutrikusio intelekto mokinių, specialiųjų pedagogų ir bendrojo lavinimo pedagogų požiūrį į mokykloje kylančius konfliktus ir agresiją.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti lietuvių ir užsienio mokslinę literatūrą apie konfliktus ir agresiją.
2. Išsiaiškinti nežymiai sutrikusio intelekto mokinių požiūrį į mokykloje kylančius konfliktus, sprendimo būdus bei agresijos apraiškas, jų dažnį.
3. Išsiaiškinti, kaip pedagogai suvokia konflikto sąvoką, priežastis mokykloje, įtaką pamokai, dalyviams.
4. Nustatyti, koks yra agresyvaus mokinio stereotipas pedagogų nuomone.
5. Išsiaiškinti pedagogų požiūrį į agresijos apraiškas mokykloje, dažnį, elgsenos su agresyviu mokiniu būdus.

Duomenų rinkimo metodai: literatūros šaltinių analizė, anketa raštu.

Duomenų apdorojimo metodai: anketiniai duomenys apdoroti SPSS bei Word programomis.

Tyrimo imtis: apklausoje dalyvavo 25 nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai (14-18 metų), besimokantys specialiojoje mokykloje; 25 specialieji pedagogai, dirbantys specialiojoje mokykloje; 25 specialieji pedagogai, dirbantys Panevėžio miesto ir rajono mokyklose; 50 įvairių dalykų pedagogų, dirbančių Panevėžio miesto ir rajono mokyklose. Iš viso 100 pedagogų.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro: įvadas, 3 skyriai, išvados, rekomendacijos pedagogams, naudotos literatūros sąrašas (46 šaltiniai), reziumė anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 10 lentelių, 23 grafikai, 60 diagramų.

Prieduose pateikiami tyrimo anketų pavyzdžiai, gautų tyrimų rezultatus iliustruojantys grafikai bei diagramos, kurie nepateikti, tačiau aptarti magistro darbo 3 skyriuje.

1. KONFLIKTAI IR AGRESIJA: TEORINIS POŽIŪRIS

1. 1. Konflikto samprata, priežastys

Lotynų kalbos žodis „conflictus“ reiškia susidūrimą. Todėl „konfliktas – tai maždaug vienodo stiprumo, bet priešingos krypties jėgų sąveika, tai yra nesuderinamų motyvų, interesų, nuomonių, nuotaikų susidūrimas“ (Psichologija studentui, 2002, p. 251). Дмитриев (2000) konfliktu vadina objektyvių ir subjektyvių prieštaravimų atsiradimą, pasireiškiantį priešingose pusėse. Psichologijos žodyne (1993, p. 144) pateikiamas toks konflikto aiškinimas: „priešingų, nesuderinamų tendencijų susidūrimas, sukkeliantis stiprius nemalonius išgyvenimus“.

Yra įvairių konflikto klasifikacijų. Dažniausiai konfliktai skirstomi taip:

1. Asmenybės konfliktai;
2. Tarpasmeniniai konfliktai;

3. Konfliktai tarp grupių.

Psichologijos žodyne (1993, p. 144) konfliktai skiriami:

1. Individo vidinis konfliktas – beveik vienodai stiprių, bet priešingų žmogaus motyvų, poreikių, interesų, potraukių ir pan. susidūrimas.
2. Konfliktas tarp individų – susidūrimas tokių žmonių, kurie siekia nesuderinamų tikslų, laikosi nesuderinamų požiūrių į vertybes ir normas ir mėgina jas realizuoti tarpusavio santykiuose, arba tokių žmonių, tarp kurių vyksta konkurencinė kova, nes jie siekia to paties tikslo, o tas tikslas gali būti pasiektas tik vieno iš konfliktuojančiųjų.
3. Grupių konfliktas - socialinių grupių, kurios siekia nesuderinamų tikslų ir praktiniais veiksmais trukdo viena kitai, susidūrimas.

Vidiniai asmenybės konfliktai dažnai pereina į išorę ir tampa tarpasmeninių konfliktų priežastimi, ypač tada, kai į susidariusią nepalankią situaciją nesugebama pažiūrėti lanksčiai (Suslavičius, 1998).

Suslavičius (1998) pateikia M. Deutsch konfliktų skirstymą:

1. Produktivieji;
2. Destruktyvieji.

Produktivieji arba konstruktyvieji konfliktai stimuliuoja grupės (individo) dinamiką, yra naudingi kaip profilaktika prieš grupės (individo) sąstingį. Suslavičius manymu, (1998) destruktivusis konfliktas orientuotas ne į problemos sprendimą, o į oponento sunaikinimą. Problema lieka neišspręsta, konflikto priežastis išlieka, o jo dalyviai laikosi priešišku nuostatų. Todėl destruktiviam konfliktui būdingas plėtojimas bei stiprėjimas.

Konfliktai gali kilti dėl daugelio priežasčių. Individo vidinis konfliktas kyla tada: 1) kai žmogui reikia rinktis vieną iš vienodai patrauklių alternatyvų; 2) kai tas pats tikslas jį pasirenkančiam individui vienodai patrauklus ir nepatrauklus, kelia ir malonias, ir nemalonias emocijas; 3) kai žmogus turi rinktis vieną iš dviejų vienodai nepatrauklių alternatyvų; 4) kai tas pats individas turi atlikti vieną su kitu nesuderinamus vaidmenis (Psichologijos žodynas, 1993).

Konfliktai tarp individų, tarp jų grupių dažniausiai kyla dėl nesugebėjimo lanksčiai vertinti situaciją, be išankstinių nuostatų bei dėl keliamų nerealių reikalavimų aplinkai, kuriuos sąlygoja per didelis savojo Aš idealizavimas. Tada žmogus ima jaustis pranašesnis už kitus, mano esąs teišus, neklystantis, galintis nurodinėti (Psichologija studentui, 2002).

Psichologijos žodyne (1993) nurodoma, kad konflikto atsiradimą ir pobūdį lemia grupės sutelktumo lygis. Žinoma, kuo grupė vieningesnė, labiau susitelkusi, tuo mažesnė galimybė, kad individų interesai sukels vidinius grupės konfliktus. Bendroje veikloje išskylantys dalykiniai prieštaravimai daug rečiau nei asmeniniai pažeidžia normalius žmonių tarpusavio santykius.

Manoma, jog į konfliktą su aplinkiniais lengviausiai įsivelia žmonės, kurie nepakenčia prieštaraujančio elgesio, yra inertiški bei užsispyrę. Konfliktiškais vadinami tie žmonės, kurių pagrindinis gyvenimo tikslas yra bet kokia kaina iškovoti aplinkinių pripažinimą, užimti kuo prestižiškesnę vietą visuomenėje (Psichologija studentui, 2002).

Suslavičius (1998) teigia, jog konflikto metu jo dalyviai elgiasi gynybiškai. Toks elgesys pasireiškia specifiniu reagavimu į oponento elgesį. Oponento veiksmai ir žodžiai vertinami tik tiek, kiek jie gali pakenkti prestižui. Dėl šios priežasties daugiausia energijos išekvojama puolimui atremti, bet ne konstruktyviam gilinimuisi į problemą.

Konfliktuodami žmonės dažnai nevaldo savo emocijų, veiksmų. Tačiau, kaip nurodo Suslavičius (1998, p. 92), „nusistatome ribą, iki kurios leidžiame sau būti agresyviems. Tai konflikto stabdys“. Ribą kiekvienam asmeniui yra skirtinga. Ją lemai ir konflikto sukeltas efektas, simbolizuojantis pergalę. Efektas taip pat skirtingas – nuo oponento nuotaikos sugadinimo iki fizinio susidorojimo su juo. Pasiektas efektas sukelia pasitenkinimą.

Apibendrinant galime teigti, jog konfliktas sudėtingas bei dažnas reiškinys visuomenėje, kylantis dėl tarpusavyje sąveikaujančių individo, individų grupės ir socialinės aplinkos.

1. 2. Konflikto sprendimo būdai

Konfliktuodami žmonės visą dėmesį sutelkia į tai, kas vyksta tuo metu, visai prarasdami laiko perspektyvą. Teigiama, kad mąstymas pasidaro fiksuotas: ginčo metu naudojami tie patys argumentai, į situaciją nesistengiama žiūrėti nauju aspektu. Todėl galimybė susitaikyti konflikto įkarštyje yra labai menka.

Knygoje „Psichologija studentui“ (2002, p. 253) nurodomos svarbiausios sąlygos konfliktui išspręsti:

- 1) konflikto esmės atskleidimas, tai yra pagrindinį konfliktą sukėlusios priežasties išsiaiškinimas;
- 2) atviras ir efektyvus abiejų konfliktuojančių pusių bendravimas, tai yra savo klaidų pripažinimas, emocijų kontrolė, konflikto lokalizavimas.

Iškilusį konfliktą galima spręsti naudojant įvairias taktikas, strategijas. Suslavičius (1998) pateikia R. Blake ir J. Morton nagrinėtas nekonstruktyvias ir konstruktyvias konflikto sprendimo strategijas. Nekonstruktyvios konflikto sprendimo strategijos:

1. Išorinis konflikto nuslopinimas. Konfliktas nuslopinamas, tačiau jo priežastys nepašalinamos. Konfliktas neplinta tol, kol jo „slopintojas“ šalia.

2. Konflikto užglostymas. Tai nenoras spręsti konfliktą ir savo pozicijos atsisakymas. Taip elgiamasi vardan „gerų“ santykių. Sukuriama paviršutiniška harmonijos iliuzija, tikrąsias konflikto priežastis paliekant nenagrinėtas.
3. Konflikto vengimas. Vengimas sukuria racionalumo iliuziją, tačiau neišsprendžia problemos, stiprina oponentą, sukelia jam pergalės išpūdį.
4. Kompromiso strategija. Tai kelio vidurio strategija – kai kurių dalykų atsisakymas vardan susitarimo. Ji duoda galimybę tik iš dalies pašalinti konflikto priežastis.

Konstruktvyioji konflikto sprendimo strategija prasideda problemos pripažinimu. Pirmiausia pripažinimas vyksta viduje. Žmogus dėl to išgyvena, bet problemos nenuneigia. Problemos pripažinimas pašalina iliuziją, jog konfliktai žmogų aplenkia. Tada problema išsakoma konflikto priešininkui (Suslavičius, 1998).

Prie nekonstruktyvių konflikto sprendimo strategijų priskiriamos ir šios konfliktų sprendimo taktikos:

- „laimėti – pralaimėti“. Ši taktika neduoda ilgalaikių rezultatų, nes pralaimėjusieji beveik visada priešinasi jiems primestiems sprendimams;
- „laimėti – laimėti“. Jos principas yra toks: „Aš noriu laimėti, bet taip pat noriu, kad ir tu laimėtum“.

Konfliktų sprendimo būdai gali būti tiesioginiai arba netiesioginiai. Sprendžiant konfliktą tiesiogiai, paprastai dalyvauja abi konfliktuojančios pusės, o kartais ir trečiasis, nešališkas asmuo, kuris gali užjausti, prisiimti atsakomybę už konflikto sprendimo kokybę.

Psichologijoje studentui (2002, p. 252) kaip netiesioginiais konfliktų sprendimo būdais nurodomi šie:

1. Jausmų išliejimo principas: leidžiama konflikto priešininkui išlieti neigiamus jausmus, tuo metu kitas konflikto dalyvis nesikiša.
2. „Pozicijų pasikeitimo“ principas: konfliktuojantieji prašomi „persikūnyti“, susikeisti pozicijomis ir ginti jau priešingą poziciją.
3. „Agresijos apnuoginimo“ principas: trečio žmogaus iniciatyva konfliktuojantieji susitinka, kad padiskutuotų, pažaistų, pasportuotų ir pan.
4. „Oponento priverstinio klausymo“ principas: konflikte dalyvaujantis psichologas ar kitas autoritetingas asmuo bet kurioje vietoje sustabdo ginčą ir, prieš atsikertant, liepia pasakyti ką tik girdėtą „priešininko“ repliką.
5. Pajuokavimo principas: jei konfliktas nėra per daug iššaknijęs, dėmesys nukreipiamas kitur, išsiblaškoma ir atsipalaiduojama.

Labiausiai sėkmingai spręsti konfliktus trukdo nemokėjimas išklausti oponento. Skiriamas nereflektyvus ir reflektvyvus klausymas (Psichologija studentui, 2002). Nereflektyviai

klausantis, nesikišama į pašnekovo kalbą, tik klausomasi ir įsiterpiama trumpomis replikomis. Toks klausymasis tinka emociniam pašnekovui, kuris nori išsikalbėti bei pašnekovui, sunkiai dėstančiam mintis. Reflektyvus klausymasis gali būti įvairus. Vis parodoma, kad pašnekovu domimasi – retykiais patikslinama, ar teisingai suprasti jo žodžiai, perfrazuojamos pasakytos mintys, apibendrinamos pagrindinės pokalbio idėjos.

Autorių nuomone, nėra vieno universalus bei geriausio konfliktų sprendimo būdo. Kiekvienas konfliktas skirtingas, taip pat ir jo dalyviai. Todėl ir konflikto sprendimo būdai pasirenkami labai individualiai. Svarbiausia, kad būtų klausomasi vienas kito, išsiaiškinamos priežastys, tada ir konfliktą bus lengviau išspręsti.

1. 3. Agresijos samprata

Emocijos – viso organizmo reakcijos, pasireiškiančios fiziologinio sužadavimo, išraiškos veiksnių ir sąmoningos patirties sąveika (Myers, 2000). Emocijų būna įvairiausių: džiaugsmas, liūdesys, baimė, laimė, pasyvumas, kaltė ir t. t. Dažniausiai emocijos skirstomos į teigiamas, neigiamas bei neutralias.

Viena iš dažniausiai pasitaikančių neigiamų emocijų – pyktis. Tai sudėtingas jausmas, kuris padidina bendrą žmogaus jautrumą, sustiprina bei pagreitina reakcijas, tačiau nuslopina palankumo, užuojautos jausmus. Pykčio, įniršio metu žmogus nesugeba teisingai įvertinti situacijos, atlikti sudėtingesnių veiksnių, nejaučia atsakomybės už savo veiksmus. Psichinė veikla būna vienas pusė. Vadinasi, „pyktis yra ne tik signalas, įspėjantis apie pavojų, kaip nerimas ar baimė, bet jausmas, skatinantis gynybą, agresiją“ (Psichologija studentui, 2002, p. 108).

Agresijos sąvoka dažnai asocijuojasi su neigiamomis emocijomis, kaip pyktis, su motyvais ar negatyviomis nuostatomis. Palujanskienė, Uzdila (2004) nurodo, kad agresija – įgimta emocija, kuri pirmiausia pasireiškia ginant ar realizuojant individo interesus. Tačiau, Baron ir Richardson (pagal Bortkevič, 2005) manymu, agresiją nagrinėti reikia kaip elgesio modelį, o ne kaip emociją, motyvą ar nuostatą, nes šių veiksnių buvimas nėra būtina sąlyga agresijos veiksmams. Rumpf (2004) agresijos apraiškas visų pirma vadina jausmais, nes kiekvieną mūsų jausmų (emocijų) pasireiškimą lydi didesnis adrenalino išsiskyrimas, kurį mes išgyvename kaip agresyvumą. Tačiau pažymi, kad apie šias apraiškas reikia galvoti ir kaip apie elgsenas.

Psichologijos žodyne (1993, p. 9) agresija vadinamas priešiškas elgesys, kuriam būdingas įžūlus pranašumo demonstravimas ar net jėgos naudojimas kito žmogaus, žmonių grupės atžvilgiu. Baron ir Richardson (pagal Bortkevič, 2005) agresija vadina bet kurią elgsenos formą, siekiant įžeisti arba padaryti žalą kitai gyvai būtybei, nenorinčiai, kad su ja taip elgtųsi. Šių

autorių teigimu, agresijos terminas apima veiksmus, kuriais agresorius sąmoningai žaloja auką. Myers (2000, p. 651) teigimu, agresija – „bet koks fizinis ar žodinis elgesys siekiant pakenkti arba sunaikinti, kilęs dėl priešiško ar kaip iš anksto numatyta priemonė tikslui pasiekti“.

Jei į agresijos terminą įtraukiama ir ketinimo sąvoka, tampa neaišku, koks veiksmas, elgesys vadinamas agresyviu. Bortkevič (2005) nurodo, jog nors ir sunku nustatyti agresyvaus ketinimo buvimą ar nebuvimą, tačiau galima šį kriterijų taikyti agresijos apibrėžime dėl kelių rimtų priežasčių. Pirma, jei į agresijos apibrėžimą nebūtų įtrauktas ketinimas daryti žalą, būtinai reikėtų kiekvieną atsitiktinį sužalojimą ar įžeidimą vadinti agresija. Tačiau žmonės kartais be išankstinio ketinimo įžeidžia vieni kitų jausmus, sužaloja vieni kitus eismo nelaimių metu. Todėl labai svarbu atskirti tokio pobūdžio veiksmus nuo agresijos. Autorė teigia, jog agresija yra tada, kai veiksmo rezultatas yra negatyvūs padariniai.

Sutrikimų klasifikacijoje (1995) agresyvumas nurodomas kaip emocijų ir elgesio (psichosocialinės adaptacijos) sutrikimas. Jacikevičius (1999) agresyvumą apibūdina kaip tipiską frustracijos pasipriešinimo būdą, kuris pasireiškia ne tik kliūtis, bet ir visų kitų žmonių atžvilgiu; reiškiasi grasinimais ir puolimais, priekabumu, įtūžimu, grubumu ir neapykanta. Taip pat dažnai agresyvumas traktuojamas kaip stabili asmenybės savybė (Kaffemanas, 2000a; Psichologija studentui, 2002).

Agresiją pagal intensyvumo laipsnį ir raiškos formą Kaffemanas (2000a, p. 173) skiria į tokius lygius: „nuo nepalankumo, priešiško, priešinimosi demonstravimo, įžeidinėjimo (verbalinė agresija) iki grubios fizinės jėgos panaudojimo, kaip smurtas, žiaurumas, sadizmas (fizinė agresija)“.

Bortkevič (2005, p. 15) pateikia agresijos kategorijas pagal A. Buss, kurio manymu agresyvius veiksmus galima aprašyti naudojant tris skales: fizinę – verbalinę, aktyvią – pasyvią ir tiesioginę – netiesioginę. Šių trijų skalių derinys sudaro aštuonias galimas kategorijas, kuriomis stengiamasi aprėpti didžiąją dalį agresyvių veiksmų (1 lentelė).

1 lentelė

Agresijos kategorijos (pagal Buss)

Agresijos tipas	Pavyzdys
Fizinė – aktyvi - tiesioginė	Šalto ginklo naudojimas, mušimas arba sužeidimas įvairiais ginklais.
Fizinė – aktyvi - netiesioginė	Sandėrio sudarymas su kitu asmeniu, kurio tikslas sužeisti trečiąjį asmenį.
Fizinė – pasyvi - tiesioginė	Troškimas fiziškai neleisti kitam žmogui pasiekti norimo tikslo.
Fizinė – pasyvi - netiesioginė	Atsisakymas atlikti reikiamas užduotis.

Verbalinė – aktyvi - tiesioginė	Žodinis kito žmogaus įžeidinėjimas.
Verbalinė – aktyvi - netiesioginė	Paskalų, apkalbų skleidimas apie kitą žmogų.
Verbalinė – pasyvi - tiesioginė	Nekalbėjimas su kitu žmogumi, neatsakymas į jo klausimus.
Verbalinė – pasyvi – netiesioginė	Atsisakymas teikti žodinius pasiaiškinimus.

Akivaizdu, kad fizinės agresijos išraiška – skausmo kitam sukėlimas, o verbalinė agresija reiškiasi nedraugiškumu, priešišku nusistatymu, įžeidinėjimais žodžiu.

Žukauskienė (1999b) nurodo, kad, Buss manymu, aktyvi agresija pasireiškia instrumentiniais veiksmais, perduodančiais nemalonią stimuliaciją, o pasyvi – neveikimu arba veiksmais, neleidžiančiais aukai pasiekti norimų rezultatų. Campbell (2000) pasyvią agresiją vadina subtilia agresijos forma. Teigia, jog tai paslėptos veiklos prieš kitus ar manipuliavimo jais būdas, naudojamas siekiant savų tikslų. Pasyviai agresyviai elgesiui pasireiškus rimtesnėmis formomis, jauni žmonės gali pražudyti save narkotikais, alkoholiu, liga, nuskursti arba nusižudyti. Savižudybė laikoma aukščiausia pasyvios agresijos forma.

Tiesioginė agresija nukreipta tiesiog į nepasitenkinimo, priešiško objekto, o perkeltinė – dėl tam tikrų priežasčių (dėl nenoro nutraukti bendravimą su priešišku keliančiu žmogumi, dėl socialinės padėties skirtumų ir kt.) nukreipiama į kitą asmenį („atpirkimo ožė“) (Psichologijos žodynas, 1993).

Žukauskienė (1999a) nurodo, kad agresyvūs veiksmai gali būti:

1. Atsitiktiniai – neturint tikslo kitam asmeniui pakenkti;
2. Instrumentiniai – kai vaikas apgalvotai, specialiai imasi agresijos siekdamas savo tikslų;
3. Priešiški – kai vaikas agresyviai elgiasi norėdamas sukelti kitam asmeniui skausmą.

Anksčiausiai vaikų tarpusavio sąveika pasireiškia žaidžiant, kai kūdikiai elgiasi vienas su kitu lyg su žaislu ar kitu jiems įdomiu objektu. Todėl netyčinė, atsitiktinė agresija gana dažna ir laikoma natūralia kūdikių arba vienerių metų amžiaus vaikų elgesio forma. Toks atsitiktinis elgesys, leidžiantis vaikui pasiekti norimų rezultatų, gali lengvai pereiti į instrumentinę agresijos formą (Žukauskienė 1999a).

Remdamasi mokslininkų darbais, Rumpf (2004) nurodo tokias tris agresijos rūšis:

1. Nepiktybinė, aktyvioji spontaniška agresija;
2. Reaktyvinė (atsakomoji) gynybinė agresija;
3. Aktyvioji destruktivi agresija.

Pirmąją agresijos rūšį galima vadinti „normalia“ agresija. Tai instinktyvus elgesys, iš anksto nesuplanuotas, be ketinimo sužeisti. Reaktyvinei (atsakomajai) gynybinei agresijai būdingas priešiškus. Ji padeda apsiginti nuo baimės (Rumpf, 2004). Bortkevič (2005),

remdamasi Žukauskienės darbais, nurodo, jog impulsyvioji – gynybinė agresija paprastai būdinga atsidūrusiam netikėtose, neįprastose situacijose žmogui, kai nėra laiko apsvarstyti visas įmanomas alternatyvas, numatyti savo elgesio pasekmes, kai stipriai susijaudinama, išgyvenamos neigiamos emocijos. Šiuo atveju svarbu, kokia yra susiklosčiusi situacija ir kaip žmogus ją supranta.

Aktyviaja destruktyviaja agresija Rumpf (2004) vadina aišką, sąmoningą priešišumą kitiems žmonėms su griovimo tendencija. Priešiškaja – piktybine agresija vadinama tokia agresijos forma, kai sąmoningai sukėlus aukai skausmą, ją sužalojus patiriamas malonumas. Naudojama prievarta ir smurtas yra tikslingi. Agresijos objektu dažniausiai tampa silpnesnė ir negalinti adekvačiai atsikirsti auka (Bortkevič, 2005).

Daškevičius (2001) pateikia Bass ir Darkey agresijos formų klasifikaciją. Joje nurodomos jau aptartos fizinės, verbalinės ir netiesioginės agresijos formos bei šios agresijos formos:

- irzlumas, polinkis demonstruoti neigiamus jausmus menkiausia dingstimi;
- negatyvizmas, opozicinis elgesio stilius nuo pasyvaus priešinimosi iki aktyvios kovos;
- nuoskauda, pavydas ir neapykanta aplinkiniams dėl realių ir tariamų priežasčių;
- plataus diapazono įtarumas (nuo nepasitikėjimo bei atsargumo iki įsitikinimo, kad visi kiti kenkia arba nusistatę kenkti).

Agresijos samprata aiškinama labai įvairiai. Tačiau daugelis mokslininkų agresija vadina priešišką elgesį, nukreiptą į kitą asmenį bei skiria jos verbalinę, fizinę, tiesioginę ir netiesioginę formas.

1. 4. Agresiją lemiantys veiksniai

Žukauskienė (1999, p. 113) teigia, jog „kai kurių tyrinėtojų nuomone, agresyvumas ir žiaurumas yra bendro asocialaus, nusikalstamo elgesio dalis. Todėl agresijos ir žiaurumo priežastys iš esmės tos pačios kaip ir pastovaus ekstremalaus, asocialaus, delinkventiško ir kriminalinio elgesio.“ O šių priežasčių gana daug.

Daškevičiaus (2001) manymu, praktiniu požiūriu agresyvų elgesį gali paaiškinti biologinių ir psichosocialinių faktorių sąveika. Nurodo tokius biologinius faktorius:

1. Biocheminiai sutrikimai (neurotransmisijos – serotoninės ir dopamininės sistemų – sutrikimai, žemesnis monoaminooksidazės lygis trombocituose, metabolizmo (žema cholesterolio koncentracija) ypatumai).
2. Hormoniniai sutrikimai (moterims – prieš- arba menstruaciniame periode besikeičiantis estrogenų, progesterono, prolaktino lygis, vyrams – agresyvumo koreliacija su testosterono, 17-estradiolio ir estrono lygiu).

3. Chromosomų aberacija, ypač lytinių chromosomų XY sutrikimai (asmenys su kariotipu 47XYY linkę nusikalstamam, agresyviai elgesiui).
4. Kūno sandaros ypatumai (dominuoja mezomorfinio tipo vyrai su gerai išvystytu skeletu ir muskulatūra).
5. Paveldimumas (tėvų-nusikaltėlių vaikai, auginti normalių tėvų, nusikalsdavo 2 kartus dažniau, o augę pas nusikalstančius tėvus – beveik 4 kartus dažniau, negu normalių tėvų vaikai, auginti normalių tėvų).
6. Intoksikacijos psichoaktyviomis medžiagomis (alkoholis, narkotikai, kurie smarkiai mažina impulsų kontrolę, kritiką, „ego“ apsaugą).

Žukauskas ir Dapšys (2001) nurodo 5 agresijos priežastis, iš kurių 3 sutampa su Daškevičiaus nurodytomis biologinėmis agresijos priežastimis. Jie išskiria CNS (centrinės nervų sistemos) anatominius pokyčius (sumažėjęs hipokampus, gyrus medialis temporalis, morfometrijos, simetrijos bei integracijos sutrikimai), CNS mediatorių apykaitos sutrikimus (ypač serotonino kiekio padidėjimas, sukiantis pykčio priepuolius, peraugančius į agresiją) bei alkoholio ir narkotikų vartojimą. Tačiau daugiausiai mokslinėje literatūroje yra nagrinėjamos agresijos psichosocialinės priežastys.

Kaip nurodo Daškevičius (2001), psichodinaminė teorija agresiją vadina seksualinio instinkto antipodą, kuri gali kontroliuoti auklėjimas ir socializacija. Šia prasme agresija reikėtų laikyti nuolat energiją gaminančią jėgą. Kai potraukis pasiekia tam tikrą ribą, pasireiškia agresyvus elgesys, po kurio žmogui palengvėja. Kai agresyvus elgesys yra socialiai nepriimtinas, žmogus gali jį sublimuoti arba nukreipti kitur, pasirinkdamas kitus objektus ar net negyvus daiktus savo aplinkoje.

Agresiją kaip instinktyvų elgesį nagrinėjo Z. Freud, K. Lorenz (Psichologija studentui, 2002). Z. Freud agresiją vertino tik kaip reakciją į seksualinių poreikių patenkinimo blokavimą, vėliau – kaip savarankišką instinktą, susijusį su mirties energija, nukreipta į gyvenimo griovimą, kurią pavadino thanatos. Tokiu būdu žmogaus gyvenimą veikia nuolatinė įtampa tarp seksualinio ir agresijos instinktų. K. Lorenz manymu, agresija, kuri yra nukreipta į kito žmogaus fizinį sužalojimą, kyla iš kovos instinkto, taip išskiriantį žmogų iš kitų organizmų. Energija, susijusi su šiuo instinktu, kyla spontaniškai, kaip reakcija į agresiją sukeliančius aplinkos stimulus (Psichologija studentui, 2002).

Rumpf (2004, p. 16) nurodo, jog „A. Adleris agresijos apraiškas aiškino kaip reakcijas į nepatenkintus pirminius instinktus, kaip pavyzdžiui, maisto, šilumos arba reikšmingumo kitiems“.

Socializacijos mokymosi koncepciją teigia, kad agresyvaus elgesio išmoko visuomenė. (Daškevičius, 2001). Psichologijoje studentui (2002) nurodoma, jog išmokto socialinio elgesio

teorijos esmė ta, jog agresija vertinama kaip socialiai išmokto elgesio forma, t. y. kaip ir bet kuri aktyvumo forma. Manytina, jog žmogus veikia prieš kitus dėl dviejų priežasčių:

- 1) yra išmokęs tokių reagavimo ir atsakymo į poveikį būdų iš praeities;
- 2) yra priverstas tiesiogiai agresyviai reaguoti dėl ypatingos socialinės aplinkos būklės.

Juodraitis (2004, p. 104), remdamasis Banduros darbais, nurodo, jog nors „socialinio išmokymo teorija įvaldant agresyvų elgesį ypač akcentuoja stebėjimo ir tiesioginio patyrimo vaidmenį, biologinių veiksnių poveikis nėra atmetamas“. Autorius pateikia socialinio išmokymo teorijos komponentų visumos lentelę, kurioje nurodoma, kad agresija provokuojama:

- šablonų (pavyzdžių) poveikio (pavyzdžiui, susijaudinimo, dėmesio);
- nepriimtino elgimosi (pavyzdžiui, puldinėjimo, frustracijos);
- skatinamųjų motyvų (pavyzdžiui, pinigų, žavėjimosi);
- instrukcijų (pavyzdžiui, įsakymų);
- ekscentriškų įsitikinimų (pavyzdžiui, paranojinių idėjų).

Kaip nurodo Daškevičius (2001), Campbell (2000), Rumpf (2004), Sledzianowski (2001), Majchrzyk ir Wiszniowska-Majchrzyk (2001), Myers (2000), Žukauskienė (1999), Valickas (1997) didžiulę įtaką agresijos išmokimui turi ekraninės masinės informavimo priemonės. Televizija labai įvairia forma pateikia informaciją, taip pritraukdama daug žiūrovų, o ypač vaikų. Kasdien stebėdami televizijoje, ypač animaciniuose arba koviniuose filmuose, agresijos scenas, vaikai nejučiomis išmoksta vėliau ir pakartoja įvairias agresyvaus elgesio formas. Smurto ir prievartos demonstravimas televizijos laidose dažnai vaikų vertinamos kaip problemų sprendimo pamokos, pavyzdžiai (Daškevičius, 2001). Campbell (2000), remdamasi daktaro L. D. Erono stebėjimų rezultatais, nurodo, jog ilgiau žiūrintys televizorių vaikai dažniau elgiasi agresyviai; ir kuo ilgiau žiūri televizorių, tuo didesnė tikimybė, kad jie taps agresyviais suaugusiais, sugebančiais įvykdyti nusikaltimą. Valickas (1997), remdamasis mokslininkų turimais, teigia, jog ypač pakartotinis animacinių filmukų arba agresyvaus turinio filmų žiūrėjimas skatina vaikų agresyvumo padidėjimą.

Rumpf (2004) teigia, jog smurtą garbinančių kompiuteriniai žaidimų poveikis agresijos stiprėjimui turi taip pat nemažą įtaką. Savitvartos slenkstis po tokių žaidimų labai pažemėja ir vaikai, dažnai žaidžiantys, labiau linkę patys agresyviai elgtis.

Mokslinėje literatūroje dažna agresijos priežastimi nurodoma frustracija (Juodraitis, 2004, Daškevičius, 2001, Žukauskienė, 1999, Jacikevičius, 1999). Psichologijos žodyne (1993, p. 86) nurodoma, kad „frustracija – nemaloni psichinė būseną (slegianti įtampa, nerimas, neviltis, pyktis), atsirandanti dėl vidinių ar išorinių jėgų, kurios trukdo siekti tikslo.“ Atsiradus įtampai, žmogus naudoja vieną iš gynybinių reakcijų – agresiją, nes taip bando pašalinti jo veiklą

sutrikdžiusią kliūtį. Daškevičius (2001) nurodo, jog agresija nukreipiama į kliudymo šaltinį, provokatorių. Ir kuo masyvesnė frustracija, tuo didesnė agresijos galimybė.

Juodraitis (2003, p. 280), pateikia Reikovskio mintis, jog frustracija pirmiausia sukelia emocinio susijaudinimo pakitimą, o vėliau specifiskesnės reakcijos, dažniausiai agresijos, atsiradimą. J. Dollard (Psichologija studentui, 2002) teigia, kad frustracija visada lydima agresijos, o agresija visada kyla iš frustracijos.

Kitu agresijos psichosocialiniu faktoriumi nurodomi asmenybės raidos sutrikimai (Daškevičius, 2001, Žukauskas ir Dapšys 2001). Vaikas kaip asmenybė pirmiausiai formuojasi šeimoje, todėl netinkamos šeimos sąlygos ir įtakoja nepalankų asmenybės formavimąsi, tinkamo elgesio pakitimus. Nurodomos tokios nepalankios sąlygos šeimoje: nepilna ir nedarni šeima, nuolatiniai konfliktai tarp tėvų, alkoholizacija ar kitų psichagentų vartojimas šeimoje, emocinio ryšio tarp tėvų stoka, emocinė deprivacija, auklėjimo klaidos.

Rimdeikienė (1999), atlikusi pedagogiškai apleistų moksleivių elgesio ypatumų tyrimą, teigia, kad tokiems vaikams būdingas ryškus dezadaptyvus elgesys, pradedant neurologinio pobūdžio elgesiu ir baigiant asocialaus elgesio požymiais. Kaip nurodo Kaffemanas (2000a), ankstyvoji socialinė, emocinė ar kitokia deprivacija provokuoja psichofizinės raidos sutrikimus, kurie dažnai perauga į emocijų ir elgesio sutrikimus. Abiejų tėvų netekimas, vaiko atskyrimas nuo jų ar dėmesio bei šilumos trūkumas sukelia neigiamas emocijas, protestą, paniką, verksmą, visko atsisakymą, negatyvizmą, pyktį, kerštą. Vaiko atskyrimas nuo tėvų yra stresogeniška situacija, provokuojanti arba neurotinius sutrikimus, arba asocialų, agresyvų elgesį.

Patirta prievarta taip pat gali skatinti elgtis agresyviai (Daulenskienė, 1998, Kaffemanas, 2000, Pakalniškienė, Bieliauskienė ir Sebre 2003). Daulenskienė (1998) teigia, kad kartais agresyvumas pasireiškia susitapatinus su agresoriumi. Tada su mažesniais bei silpnesniais elgiamasi taip, kaip ir su pačiu buvo elgiamasi. Kartais vaikai, patyrę smurtą ir prievartą, elgdamiesi agresyviai susidoroja su baime.

Kaffemano (2000) manymu, svarbiausia agresyvumo priežastis – tai vaikystėje patirta prievarta. Ji gali būti fizinė, psichinė, seksualinė. Patyrę smurtą vaikystėje tiek vaikai, tiek suaugusieji kerštuoja dar labiau smurtaudami.

Kaip nurodo Pakalniškienė, Bieliauskienė ir Sebre (2003), prievartą patyrę vaikai tampa depresiški, neramūs, susilpnėjusi jų impulsų kontrolė, atsiranda agresyvumas, savižudiškas elgesys, pykčio protrūkiai. Autorės pabrėžia, kad agresyvus elgesys yra stipriai susijęs su patirtos prievartos ir smurto dydžiu.

Socialiai nepriimtina elgesį gali įtakoti priverstinė identifikacija. Valickas (1995) teigia, kad ši identifikacija yra priverstinė dėl šių priežasčių:

1. Ją iš esmės nulemia kryptingi aplinkinių (tėvų, mokytojų, bendraamžių) vertinimai, lūkesčiai bei poelgiai.
2. Bent jau šio proceso pradžioje, vaikas ar paauglys nevertina savo elgesio kaip asocialaus ir nepriskiria savęs delinkventų kategorijai.

Toks negatyvus aplinkinių požiūris į vaiką ar paauglį sukelia tvirtą ir ilgalaikį efektą – vaikas ima suprasti, kad jis skiriasi nuo kitų vaikų, nes jis nėra „geras“ ar net yra „blogas“. Todėl vaikas po truputį susiformuoja delinkvento identiškumą ir taip perima asocialius vaidmenis (Valickas, 1995).

Agresija dažnai siejama ir su intelekto išsivystymo lygiu. Glinskienės ir Drazdauskienės (2001, p. 55) atlikto agresyvių paauglių psichologinio tyrimo rezultatai parodė, jog „53% tiriamųjų buvo žemo normalaus arba vidutinio intelekto lygio. 26% agresyvių paauglių buvo defektinio intelekto lygio, 21% - ribinio intelekto lygio.“ Jiems būdingas emocinis nebrandumas ir labilumas, polinkis delinkventiškam elgesiui bei empatijos stoka, aukštas savęs vertinimas. Tokias asmenybes savybes turintys paaugliai gali agresyviai reaguoti į menkiausias provokacijas.

Kaffemanienė (1996, p. 4) teigia, kad „intelekto sutrikimų negalima laikyti faktoriumi, bet kuriomis aplinkybėmis lemiančiu asocialaus elgesio formavimąsi. Tačiau protinis atsilikimas, psichikos sutrikimai netiesiogiai lemia menkesnes asmenybės adaptacines galimybes, pakeičia socialinę elgseną, bendravimą, o visa tai, esant nepalankioms gyvenimo ir auklėjimo sąlygoms, gali provokuoti elgesio sutrikimus.“ Juodraitis (2004) pastebi, kad asmenys, turintys intelekto sutrikimų, dažnai statistiniu požiūriu tikrai nelenkia normalios psichofizinės raidos bendraamžių agresyvumo, nusikalstamumo dažnumo, intensyvumo arba žiaurumo.

Daškevičius (2001) agresijos šaltiniu ir sąlyga nurodo šaunamąjį ginklą, Žukauskas ir Dapšys (2001) agresyvaus elgesio priežastims priskiria vis augantį visuomenės pakantumą agresijai, smurtui, nusikaltimams bei teisinį nihilizmą.

Akivaizdu, kad agresijos priežasčių yra labai daug. Dažniausiai agresyvų elgesį lemia ne vienas, o keli faktoriai.

1. 5. Agresyvaus elgesio keitimo strategijos

Manoma, kad efektyviausiai agresyvų elgesį galima pakeisti teikiant pagalbą kuo jaunesniame žmogaus amžiuje, tik pastebėjus tokio elgesio tendencijas. Juodraitis (2003), Žukauskienė (1999 a), Rupšienė (1999) nurodo dvi pagalbos teikimo kryptis: pagalba agresyviai besielgiančiam vaikui ar paaugliui bei pagalba jo šeimai.

Teikiant pagalbą pačiam vaikui (paaugliui), naudojama strategija, paremta stengimusi pakeisti patį vaiką taip, kad jokie neigiami įvykiai negalėtų sukelti tokių pat intensyvių bei stiprių agresijos reakcijų. Vaikas mokomas savikontrolės, kad mokėtų nutraukti savo impulsyvų elgesį pasakant sau tam tikrus žodžius (iš pradžių garsiai, vėliau tyliai). Toks metodas tinka ir pykčio kontrolei (Žukauskienė, 1999 a).

Agresyvus elgesys keičiamas mokant vaiką socialinių įgūdžių. Tokios intervencinės strategijos tikslas – naudojant įvairius pastiprinimus padidinti vaiko ryšius ir sąveiką su kitais vaikais. Vaikas yra pratinamas pirmas užmegzti ryšius su savo bendraamžiais, susidraugauti, lavinamas jo gebėjimas tinkamai bendrauti ir bendradarbiauti su aplinkiniais. Tik parodymus ir išmokius socialiai priimtino elgesio būdų, galima tikėtis, kad vaikas problemas spręs konstruktyviai.

Kita strategija būtų – formuoti (keisti) tinkamą savęs suvokimą. Šia strategija siekiama kompromiso tarp vidinio „aš“ ir išorinio „aš“. Žukauskienė (1999a), remdamasi atliktais tyrimais, kuriuose buvo lyginamas paties asmens vertinimo ir kitų asmenų vertinimo atitikimas, nurodo, kad daugelis savo pastebimą agresyvų elgesį vertina panašiai kaip ir kiti.

Siekiant sumažinti agresyvaus elgesio raišką, būtina keisti jį įtakančias sąlygas, kaip pavyzdžiui, socialinę aplinką. Tuo tikslu keičiamas vaiką supančių žmonių (tėvų, brolių, seserų, pedagogų) elgesys, jie mokomi paskatinti vaiką už prosocialų elgesį bei bausti už netinkamą elgesį.

Žukauskienė (2001) akcentuoja taisyklių nustatymo vaiko elgesiui naudą. Jos manymu, vaikas turi žinoti kokio elgesio iš jo tikimasi, kaip jis turi išmokti elgtis. Tam pasiekti padeda nustatytų taisyklių laikymasis visur - tiek namie, tiek darželyje ar mokykloje, tiek viešojoje vietoje. Tačiau tik glaudžiai bendradarbiaujant vaiko tėvams, auklėtojams, pedagogams ir jiems reikalaujant vienodo elgesio modelio iš vaiko, įmanoma keisti agresyvų elgesį į prosocialų.

Sudėtinga nurodyti visas agresyvaus elgesio keitimo strategijas, todėl pateiktos pačios pagrindinės strategijos. Mokslininkų nuomone, keičiant agresyvų vaiko elgesį į tinkamą, reikia pirmiausia, atsižvelgti į jo individualiąsias savybes ir tik tada pasirinkti tinkamą intervencijos strategiją.

2. KONFLIKTIŠKI IR AGRESYVŪS VAIKAI MOKYKLOJE

Į mokyklas ateina skirtingų auklėjimų, charakterių bei temperamentų vaikai. Vieni yra ramūs, taikūs, drausmingi, kiti, atvirkščiai, dažnai pykstasi su aplinkiniais, demonstruoja priešišką, šiurkštų elgesį.

2. 1. Mokykloje kylantys konfliktai

Mokyklos bendruomenei priklauso mokiniai, pedagogai, tėvai, administracija. Joje dirba ir mokosi labai skirtingi žmonės, todėl jų pastovios sąveikos metu neišvengiamai kyla įvairaus stiprumo bei pobūdžio konfliktai. Kaip nurodo Lissmann (1997, p. 12), „skiriamasis mokyklinio konflikto bruožas – jei mokytojas pripažįsta, kad yra pažeistos elgesio normos, ir tai trukdo vesti pamoką. Kai mokinys ar mokinių grupė pažeidžia kokią nors elgesio mokykloje normą, tenka kalbėti apie konfliktą tarp mokytojų ir mokinių“.

Ignatavičius ir Gendvilienė (1996) pateikia E. Dereškevičiūtės sudarytą dažniausiai mokyklose konfliktuojančių žmonių grupių klasifikaciją: mokiniai - mokiniai, mokiniai - mokytojai, mokytojai – mokytojai, administracija – ūkinis personalas, mokytojai – tėvai. Tačiau manytina, jog konfliktai tarp mokinių ir tarp mokinių ir mokytojų kyla dažniau nei tarp kitų mokyklos bendruomenės narių.

Konfliktai tarp mokinių kyla dėl jų tarpusavio nesutarimų, lyderiavimo, nesąžiningumo, neobjektyvaus mokytojų vertinimo, socializacijos trūkumų, mokymosi sunkumų, ypatingos negalios, didelio darbo krūvio, nustatytų mokyklos taisyklių pažeidimų, socialinių ryšių šeimoje, nepripažinimo prie bendraklasių ir pan. (Ignatavičius, Gendvilienė (1996), Lissmann (1997)). Akivaizdu, kad mokiniai konfliktuoja dėl įvairių priežasčių, kurias įtakoja kiti asmenys, institucijos, socialiniai santykiai.

Puodžiūno (1997) manymu, konfliktai tarp mokinių ir pedagogų kyla dėl mokytojų negebėjimo susivaldyti, kategoriškumo, nemokėjimo pripažinti savo klaidų, psichologijos žinių trūkumo, mokinio asmenybės ignoravimo. Autorius neneigia ir mokinių kaltės, kurie negerbia mokytojo darbo, replikuoja ir trukdo pamoką.

Ignatavičius ir Gendvilienė (1996) nurodo, jog mokinių požiūriu, jie su pedagogais konfliktuoja dėl netaktiško elgesio su jais, namų darbų gausos, neobjektyvaus žinių vertinimo bei nepakankamo mokinių individualumo vertinimo. Taip pat gana dažnai konfliktai tarp mokinių ir mokytojų kyla dėl mokyklos tvarkos taisyklių bei elgesio normų pažeidimų. Lissmann (1997) manymu, konfliktus sukelia ir mokyklos nuostatose nenumatytos elgesio normos, kaip nuomonių laisvė, mokinių apranga, šukuosena, kosmetika ir pan.

Mokslininkų teigimu, pedagogai su savo ugdytiniais konfliktuoja dažniau dėl pastarųjų kasdieninių elgesio problemų, kaip negalėjimas sukaupti dėmesio, tingėjimas, hiperaktyvumas, motyvacijos stoka, nei dėl mokinių agresyvaus elgesio. Dažna konflikto priežastimi tampa mokinių nebrandus, neatitinkantis amžiaus elgesys.

Konfliktų priežastimi tarp pedagogų ir tėvų neretai būna vaikai. Tėvai dažniausiai mano, kad mokytojai nepakankamai objektyviai vertina jų vaikų žinias, gebėjimus, kartais nurodoma ir

mokytojų kompetetingumo stoka. Tuo tarpu pedagogai mano, jog tėvai per mažai atsakomybės prisiima už savo vaikų auklėjimą ir per daug reikalauja iš pedagogų (Ignatavičius, Gendvilienė, 1996).

Mokykloje kyla konfliktai ir pedagogų kolektyve bei tarp administracijos ir ūkinio personalo. Tačiau šių konfliktų dažnis retesnis nei tarp mokinių bei tarp mokinių ir pedagogų. Konfliktų priežastimis tarp pedagogų dažniausiai nurodomos šios: netaktiškas elgesys vienas kito atžvilgiu, nepatogiai sudarytas pamokų tvarkaraštis, naujovės, pedagoginis krūvis. Konfliktus įtakoja ir vadovavimo stilius, nuo kurio priklauso mokyklos bendruomenės darbas, efektyvi veikla.

Galima teigti, kad mokyklose konfliktai neišvengiami, kaip ir kitose visuomeninio gyvenimo sferose. Todėl svarbu juos kuo konstruktyviau išspręsti. Lissmann (1997) nurodo, kad pedagogai naudoja labai įvairius konfliktų sprendimo būdus: ignoravimą, trečiojo asmens pasitelkimą, situacijos keitimą, tiesioginį reagavimą žodžiu (prašymas, perspėjimas, draudimas) arba veiksmu (atėmimas, užduoties pakeitimas), mokinio nuomonės keitimą, teigiamą reagavimą (empatija, gero elgesio skatinimas).

Mokslininkų teigimu, konfliktai neigiamai veikia tiek mokinių, tiek pedagogų santykius, todėl reikėtų daugiau dėmesio skirti bendradarbiavimo kultūros ugdymui.

2. 2. Ikimokyklinio ir jaunesniojo amžiaus mokinių agresyvus elgesys

Vaikų agresyvaus elgesio apraiškomis domėjosi Rumpf (2004), Žukauskienė (1997, 1999b), Mielke (1997), Степанов (2001), Бютнер (1991) ir kt. Mokslininkai nurodo, kad mažų vaikų elgesyje dominuoja agresyvumas, kuris vystantis verbaliniams sugebėjimams bei socialiniams bendravimo įgūdžiams kinta į subtilesnes agresijos formas. Žukauskienė (1997, p. 77), remdamasi įvairių mokslininkų atliktai tyrimais, nurodo, „jog agresyvus elgesys yra stabilus nuo vaikystės iki paauglystės ir vyresniame amžiuje“. Jis gali būti stabilus net gi pasireiškęs nuo vieno metų amžiaus ar net nuo kūdikystės. Tačiau stipraus ryšio tarp vaikų amžiaus ir agresyvaus elgesio raiškos nenustatyta.

Kaffemanienė (2003), atlikusi tyrimą, atskleidžiantį ankstyvosios pedagoginės psichologinės pagalbos vaikui ir šeimai efektyvumą, nurodo, kad tėvai rimta problema nelaiko savo vaikų viešai demonstruojamo agresyvumo, nes jis, jų manymu, reiškiasi retai. Tačiau kiti mokslininkai nurodo, kad nors ir retai reiškiamo agresyvumo toleravimas gali įtakoti tolesnį vaikų agresyvų elgesį savo tikslams siekti. Vėliau, išmokęs tokių problemų sprendimo bei elgesio modelį, vaikas jį naudoja ir mokykloje.

Kaip teigia Mielke (1997), agresyvūs vaikai dažniausiai blogai mokosi, nors jų intelektas būna gerokai aukštesnis nei gauti pažymiai. Jiems sunku įsisavinti dėstomą medžiagą dėl per didelio aktyvumo, dėmesio stokos, išsiblašymo, būdingo hiperkinetinio sindromo. Agresyvūs mokiniai lengvais supyksta, susierzina dėl smulkmenų, nesiklauso ką sako kiti, kalba pikta, neapgalvotai, pasižymi sunkiu temperamentu.

Agresyvus vaikas sunkiai užmezga ir palaiko draugiškus santykius su bendraamžiais arba kitais vaikais. Dažnai jie mano, kad kiti yra priešiški nusiteikę prieš juos, todėl bendraudami elgiasi agresyviai. Žukauskienė (1995) teigia, kad socialinis atstūmimas (negatyvus statusas) yra susijęs su vaikų agresija. Vaikai nemėgsta agresyvių bendraamžių, ypač berniukų, todėl nenori su jais bendrauti, nes nežino, kada ir kaip pasireikš jų agresyvus elgesys. Tokie vaikai dažniau atstumiami kaip žaidimo partneriai, ignoruojami.

Anksčiau vyravo nuomonė, jog agresyvus elgesys būdingas tik berniukams, tačiau įvairūs mokslininkų atlikti tyrimai parodė, kad mergaitės taip pat naudoja agresiją. Žukauskienė (1997, p. 85), tyrusi berniukų ir mergaičių agresyvaus elgesio dinamiką jaunesniame mokykliniame amžiuje, teigia, jog „tėvai mergaičių elgesyje pastebi gana daug atvirai išreikštos fizinės agresijos, tuo tarpu mokytojai linkę vertinti mergaites kaip visiškai neagresyvias“. Autorė nurodo, kad ypač agresyviais pedagogai mano esant aštuonių metų amžiaus berniukus. Tėvai teigė, kad pradėjus lankyti mokyklą, jų vaikai tapo agresyvesni.

Manoma, kad berniukai laikomi agresyvesniais dėl jų pastebimo netinkamo elgesio. Mergaičių agresyvus elgesys mažiau išreikštas, todėl nėra toks akivaizdus. Jos dažniausiai naudoja netiesioginę bei žodinę agresijos formą, kaip pasityčiojimas, bandymas patraukti kitus į savo pusę, nemalonių raštelių rašinėjimas ir pan., kuri bėgant laikui stiprėja. Berniukams, kurie yra aktyvūs ir fiziškai stiprūs, būdinga tiek tiesioginė žodinė, tiek tiesioginė fizinė agresija.

Vyrauja nuomonė, jog agresyvumas būdingas intelekto sutrikimą turintiems mokiniams. Tačiau būtina atsižvelgti į šių mokinių pažintinės veiklos ypatumus. Sutrikusio intelekto mokiniai, kaip nurodo Gedrikienė ir Ozolaitė (2000), dažnai pamiršta dorovės normas, nesugeba jomis vadovautis naujoje, nežinomoje situacijoje, lengvai pasiduoda neigiamai aplinkos įtakai. Toks mokinys sunkiai lygina savo elgesį su kitų mokinių elgesiu, nenumato netinkamo elgesio pasekmių.

Kaffemanas (2000), tyręs vaikų globos namų ir specialiųjų internatinių mokyklų auklėtinių emocinės raidos ir elgesio ypatumus, nurodo, jog mokyklinės dezadaptacijos problemos bei mokymosi motyvacijos stoka tiesiogiai siejasi su įvairiais elgesio nukrypimais: grubumu, agresyvumu, konfliktiškumu santykiuose tiek su bendraamžiais, tiek su pedagogais. Žymesni elgesio nukrypimai būdingesni bendrojo tipo globos namų auklėtiniams nei sutrikusio intelekto mokiniams, tačiau šie skirtumai nėra ypač ryškūs.

Kaip teigia Juodraitis (2004), globos įstaigų auklėtiniai mokykloje dažnai nesugeba konstruktyviai spręsti konfliktų su suaugusiais, bendraamžiais, dažniau yra linkę elgtis gynybiškai, agresyviai, kaltina kitus. Kadangi jiems būdingas žemas valingo elgesio lygmuo, elgiasi impulsyviai, lengvai pasiduoda nežinomiems situaciniams stimulams.

Rumpf (2004) manymu, destruktivią mokinių agresiją mokyklose sukelia per didelis mokymosi naštos spaudimas, kuri sustiprina tėvų elgsena, neišspręsti konfliktai, kilę tarp mokinių ir pedagogų.

Mokslininkų teigimu, agresyvus elgesys gali pasireikšti jauname amžiuje ir likti stabilus iki paauglystės. Agresyviems vaikams sunku bendrauti su aplinkiniais asmenimis, pritaipyti prie socialinės aplinkos.

3. 3. Paauglių agresyvumo raiška

Paauglystė – sudėtingas amžiaus tarpsnis. Barkauskaitė, Žygaitienė (1997) nurodo, kad paauglys jau yra sąmoningas visuomenės narys, siekiantis asmeninės ir intelektualinės laisvės, kritiškai vertinantis suaugusiųjų vertybes. Jis abejoja vyresniaisiais, socialinėmis mandagumo taisyklėmis, apranga, mokykla ir t. t.

Kaffemanienė (1996, p. 8) teigia, kad paauglystės krizės metu vaikams „būdinga nemotyvuota nuotaikų kaita, jautrumas savo išvaizdos, sugebėjimų vertinimui, prieštaringi bruožai – sentimentalumas – šiurkštumas; noras būti vertingu ir tariamas abejingumas kitų požiūriui; autoritetų, idealų, priimtų elgesio normų neigimas ir besaikis žavėjimasis įvairiais jaunimo „dievukais“.

Paauglystėje didelę įtaką vaikui turi jo bendraamžiai, jų nuomonė, vertybės. Su suaugusiais paauglys nesijaučia jiems lygus, dažniau jaučiasi nesuprastas. Ši priežastis lemia paauglių būrimąsi į grupes (Степанов, 2001).

Glinskienė ir Drazdauskienė (2001) teigia, kad bendraamžių grupė turi didelę įtaką ne tik paauglių asmenybės formavimuisi, bet ir dažnai nulemia jų agresyvių elgesį. Autorės nurodo, kad 32% paauglių būdinga agresija ir smurtas, nemažai užfiksuota padarytų grupinių nusikaltimų.

Palujanskienė, Uzdila (2004) nurodo, jog jų tyrime dalyvavusiems 16 -18 metų amžiaus mokiniams būdinga vidutiniškai išreikšta agresija, dominuoja verbalinė agresijos forma. Fizinė agresija būdingesnė vaikinams, o merginos agresiją sugeba perkelti į aplinką, ją išsklaido nesutelkdamos jos į vieną asmenį ar daiktą.

Mokytojų manymu, agresyvių elgesio apraiškų turintys, delinkventiški mokiniai mokosi 5-10 klasėje (Dobrynas, Poviliūnas ir kt., 2004), agresiją į daiktus dažniau nukreipia 8 klasės mokiniai (Lissmann, 1997).

Manoma, kad paaugliai žino konstruktyvius konfliktų sprendimo būdus, yra linkę juos spręsti kompromiso, bendradarbiavimo keliu (Palujanskienė, Uzdila, 2004), taikyti funkcionalius sprendimo būdus socialinėse situacijose (Sondaitė, Žukauskienė, 2004).

Paauglystė yra sudėtingas amžiaus tarpsnis ir sutrikusio intelekto mokiniams. Įtakojant įvairiems neigiamiems biologiniams ar socialiniams veiksniams, gali atsirasti elgesio sutrikimų. Kaffemanienė (1996, p. 14), remdamasi K. Lebedinskaja ir M. Raiskaja, nurodo šiuos sutrikimus:

1. Elgesio sutrikimai, susiję su patologinio pobūdžio psichiniu nepastovumu. Paaugliai pasižymi ūmiu, konfliktišku elgesiu, impulsyvia agresija, neigiamu demonstraciniu elgesiu, žema mokymosi motyvacija.
2. Afekto jaudrumo sindromas. Būdingas padidėjęs jautrumas, nesugyvenamas elgesys, konfliktai, muštynės; nesivaldymas, pasireiškiantis berniukams agresyvumo, o mergaitėms – isterinėmis reakcijomis; vegetatyvinės reakcijos, psichinis nebrandumas, primityvios asocialių asmenų imitacijos reakcijos.
3. Potraukių nevaldymo sindromas. Berniukams pasireiškia polinkiu valkatauti, vartoti alkoholį, potraukiu sadizmui, agresyvumui, o mergaitėms – padidėjusiu seksualumu.

Sutrikusio intelekto mokiniai, jei ir neturi aptartų elgesio sutrikimų, yra linkę abejones reikšti savo demonstraciniu elgesiu, taip siekdami išsiskirti iš kitų (Gedrikienė, Ozolaitė, 2000), nutoldami nuo priimtų elgesio normų ir naudodami destruktivias elgesio strategijas.

Apibendrinant galima teigti, jog paauglystės amžiuje ypač išryškėja agresyvaus mokinių elgesio apraiškos, galinčios įtakoti polinkį nusikalsti.

Daug tyrinėti ir aprašyti konfliktai ir agresija, jų samprata, priežastys, konfliktų sprendimo būdai, agresyvaus elgesio keitimo strategijos. Nemažai mokslininkų domėjosi konflikto reiškiniu mokymo įstaigose, tyrė mokinių naudojamus konfliktų sprendimo būdus, įvairaus amžiaus vaikų agresyvaus elgesio raišką, dažnį, priežastis. Tačiau mažai domėtasi konfliktų bei agresijos apraiškomis tarp pedagogų ir mokinių, jų dažniu bei priežastimis.

3. NEŽYMIAM SUKLIKUSIO INTELEKTO MOKINIŲ IR PEDAGOGŲ POŹIŲRIS Į KONFLIKTUS IR AGRESIJĄ MOKYKLOJE

3. 1. Tyrimo tikslas, uŹdaviniai

Tyrimo tikslas – atskleisti neŹymiai sutrikusio intelekto mokiniŲ, specialiuŲ pedagogŲ ir bendrojo lavinimo pedagogŲ poŹiŲrį į mokykloje kylančius konfliktus ir agresiją.

Tyrimo uŹdaviniai:

6. Išanalizuoti lietuviŲ ir uŹsienio mokslinę literatŲrą apie konfliktus ir agresiją.
7. Išsiaiškinti neŹymiai sutrikusio intelekto mokiniŲ poŹiŲrį į mokykloje kylančius konfliktus, sprendimo būdus bei agresijos apraiškas, jų dažnį.
8. Išsiaiškinti, kaip pedagogai suvokia konflikto sąvoką, prieŹastis mokykloje, įtaką pamokai, dalyviams, naudojamus sprendimo būdus.
9. Nustatyti agresyvaus mokinio stereotipą vadovaujantis pedagogŲ nuomone.
10. Išsiaiškinti pedagogŲ poŹiŲrį į agresijos apraiškas mokykloje, dažnį, elgsenos su agresyviu mokiniu būdus.

3. 2. Tiriamieji

Tyrimo dalyvavo 25 neŹymiai sutrikusio intelekto mokiniai (14-18 metų), besimokantys ŠiauliŲ specialiojoje mokykloje „Ringuva“; 25 specialieji pedagogai, dirbantys ŠiauliŲ specialiojoje mokykloje „Ringuva“; 25 specialieji pedagogai, dirbantys PanevėŹio miesto ir rajono bendrojo lavinimo mokyklose (12 – vidurinėse mokyklose, 10 – pagrindinėse mokyklose, 3 – pradinėse mokyklose); 50 įvairiŲ dalykiŲ pedagogŲ, dirbančių PanevėŹio rajono VadokliŲ vidurinėje mokykloje, PanevėŹio rajono JotainiŲ pagrindinėje mokykloje ir PanevėŹio miesto Alfonso LipniŲno vidurinėje mokykloje. Iš viso dalyvavo 100 pedagogŲ.

3. 3. Tyrimo metodika

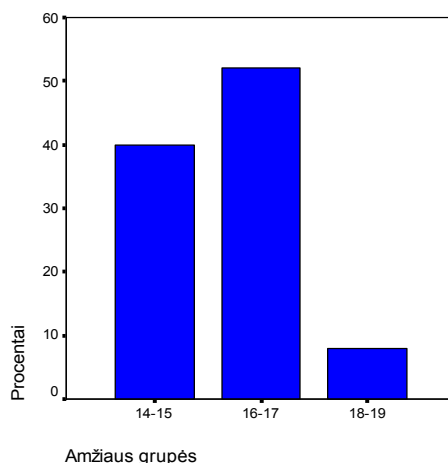
Tyrimo buvo naudota anketa raštu. NeŹymiai sutrikusio intelekto mokiniams anketa parengta remiantis D. Dvariono (1999) anketa „Kaip tau sekasi?“ ir V. Krumm, B. Baumann, G. Haider (1997) atlikto tyrimo klausimynu. MokiniŲ anketoje buvo tik uŹdaro tipo klausimai, reikėjo paŹymėti vieną tinkamiausią atsakymą. PedagogŲ anketa sudaryta remiantis D. Dvariono (1999) parengtu savybiŲ fiksavimo protokolu, I. Petrauskienės (2000) parengtu pradiniŲ klasiŲ mokiniŲ charakterio akcentuacijų diagnozavimo aprašu ir U. Lissmann (1997) klausimynu. Anketoje buvo 7 atviro tipo ir 15 uŹdaro tipo klausimŲ.

Gauti anketiniai duomenys apdoroti SPSS ir Word programomis. Tyrimas vyko 2005-2006 m. m.

3.3. Tyrimo rezultatai ir analizė

3.3.1. Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių požiūris į konfliktus ir jų sprendimą

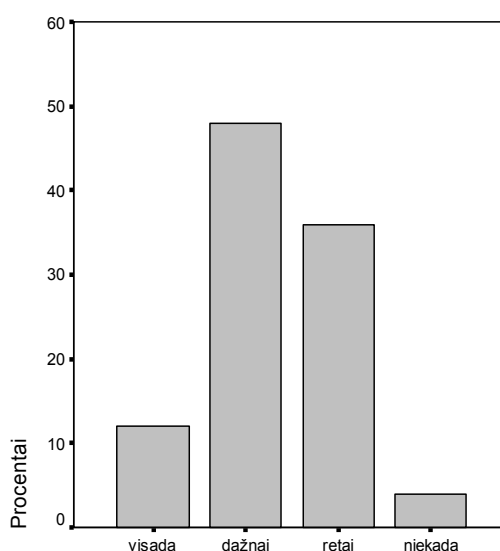
Tyrime dalyvavo 7-10 klasių 25 nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai, besimokantys Šiaulių specialiojoje mokykloje „Ringuva“. Jų pasiskirstymas pagal amžių pavaizduotas 1 paveiksle.

1 pav. Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių pasiskirstymas pagal amžių

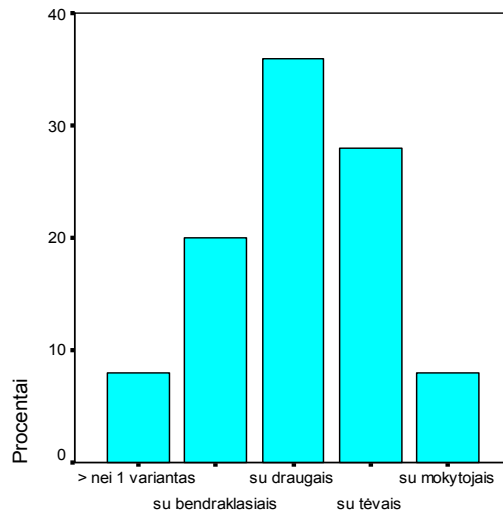
Anketoje mokinių buvo prašoma pažymėti vieną tinkamiausią variantą. 11 pirmųjų anketos klausimų buvo susiję su konflikto tema.

Iš apklaustųjų mokinių, beveik pusė į klausimą „Ar būni piktas (pikta)?“ atsakė „dažnai“ (2 pav.). Dažniau pykčio jausmas dominuoja berniukų tarpe (žr. 3 priedas, 42 pav.).

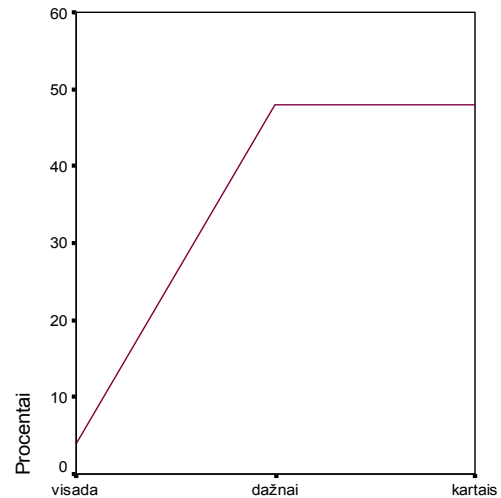
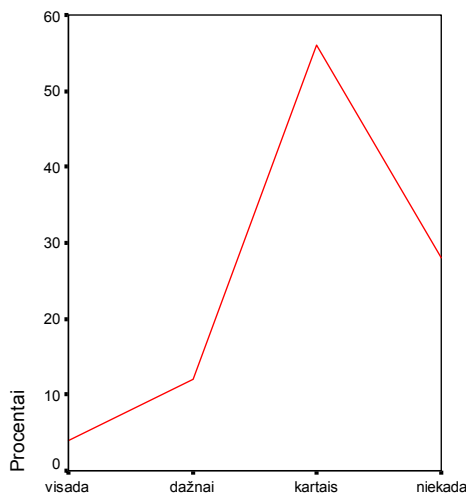
2 pav. „Ar būni piktas (pikta)?“

Remiantis 3 paveikslu, galima teigti, kad specialiosios mokyklos mokiniai su mokytojais konfliktuoja mažiausiai nei su kitais jų aplinkos žmonėmis. Dažniausiai jie pykstasi su draugais ir tėvais. Labiausiai konfliktiški 16-17 metų amžiaus mokiniai (žr. 3 priedas, 43 pav.).

3 pav. „Su kuo dažniausiai pykstiesi?“

Su pedagogais mokiniai pykstasi gana dažnai (4 pav.). Tačiau apklaustųjų manymu, jie pykstasi rečiau nei jų klasės draugai. Mažiausiai konfliktiški 10 klasės mokiniai (žr. 3 priedas, 44 pav.).

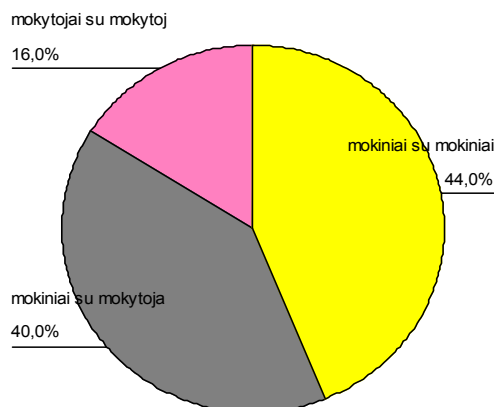

a) „Ar tu pykstiesi su mokytojais?“

b) „Ar tavo klasės draugai pykstasi su mokytojais?“

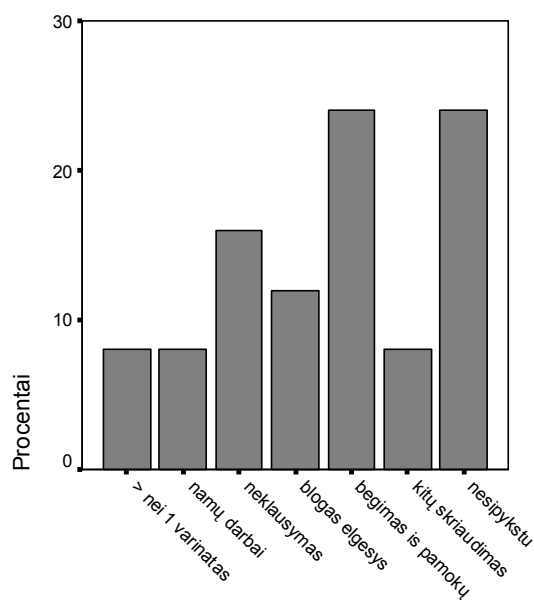
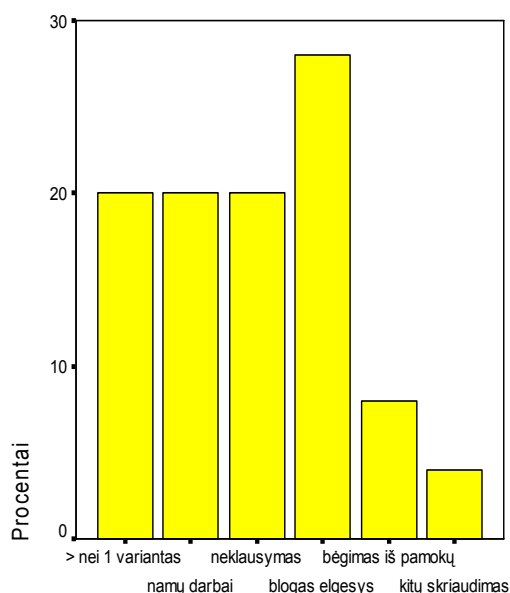
4 pav. Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių konfliktų dažnis su pedagogais

Mokinių (44%) manymu, dažniau mokykloje konfliktuoja mokiniai su mokiniais, tačiau gana nemaža dalis (40%) nurodo ir mokinių konfliktų dažnumą su mokytojais (5 pav.). Lyginant 3, 4 (a, b) ir 5 paveikslų duomenis, galima teigti, jog už mokyklos ribų nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai dažniau konfliktuoja su draugais, o mokykloje – su joje besimokančiais bei pedagogais.

5 pav. „Kaip manai, kas dažniau pykstasi?“

6 paveikslo duomenimis, mokiniai mano, jog konfliktai su mokytojais kyla dėl mokinių blogo elgesio, nedrausmingumo per pamoką, namų darbų nedarymo. Tyrime dalyvavusiųjų nuomone, jie patys dažniausiai konfliktuoja su mokytojais dėl bėgimo iš pamokų, o apie 25% mokinių teigia nekonfliktuojantys su mokytojais. 20% mokinių (6 a pav.) ir 8 % mokinių (6 b pav.) pažymėjo daugiau nei 1 variantą, kodėl pykstasi su pedagogais. Dominavo namų nedarymo, neklausymo per pamoką, bėgimo iš pamokų priežastys.

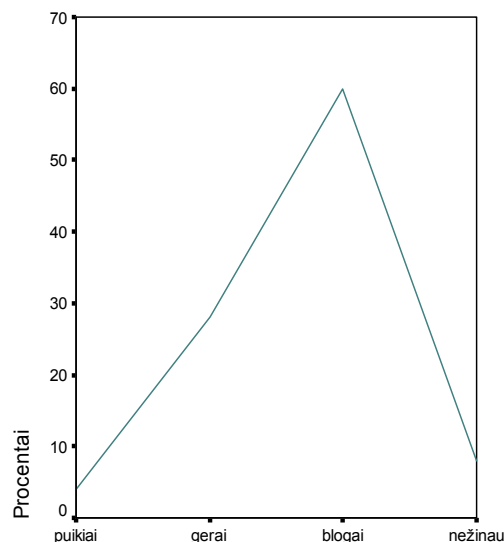
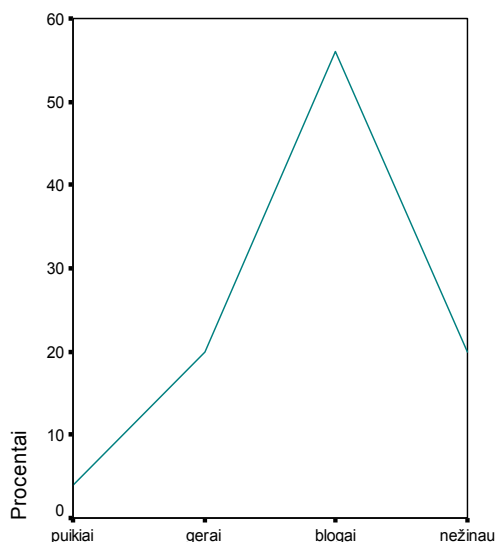
a) „Dėl ko dažniausiai mokiniai pykstasi su mokytojais?“ **b)** „Dėl ko tu dažniausiai pykstiesi su mokytojais?“

6 pav. Tarp mokinių ir pedagogų kylančių konfliktų priežastys

Nemaža dalis mergaičių nurodė (žr. 3 priedas, 46 pav.), jog visais nesipyksta arba konfliktuoja dažniau su mokytojais dėl bėgimo iš pamokų ir neklausymo per pamoką. Berniukai

nurodė, kad dažniausiai jie pykstasi su mokytojais dėl savo blogo elgesio ir bėgimo iš pamokų. Ir tik 1 iš 13 berniukų nesipyksta su mokytojais.

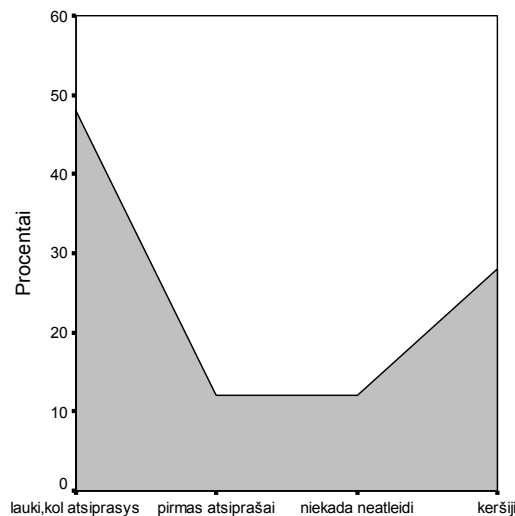
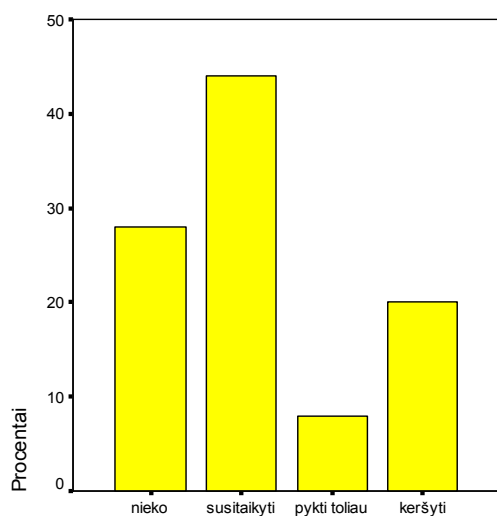
Tiriant nežymiai sutrikusio intelekto mokinių nuomonę (motyvacinis afektyvinis aspektas) (7 pav.), nustatyta, jog daugiau nei 50% mokinių mano, kad susipykęs žmogus jaučiasi blogai. 20% nežinojo, kokia žmogaus būseną po konflikto. Berniukai konfliktingos situacijos metu jaučiasi gana gerai – dominuoja atsakymai „gerai“ (žr. 3 priedas, 47 pav.). Mergaitės yra emocionalesnės ir susipykusios jaučiasi blogai.

a) „Kaip manai, kaip jaučiasi žmogus, kai susipyksta?“ b) „Kaip tu pats jautiesi, kai su kuo nors susipyksti?“

7 pav. Dominuojanti būseną po konflikto mokinių nuomone

Daugelis mokinių mano, kad konfliktus reikia spręsti konstruktyviai – susitaikyti. Deja, ne maža dalis mokinių konfliktų visai nespęstų (atsakymas „nieko“), o net 20% mokinių – keršytų (8 a pav.). Patys mokiniai neatsiprašo, o laukia kol jų atsiprašys (48%), apie 12% mokinių neatleidžia, 28% - keršija (8 b pav.).

a) „Kaip manai, ką reikia daryti susipykus?“ b) „Ką tu darai, kai susipyksti?“

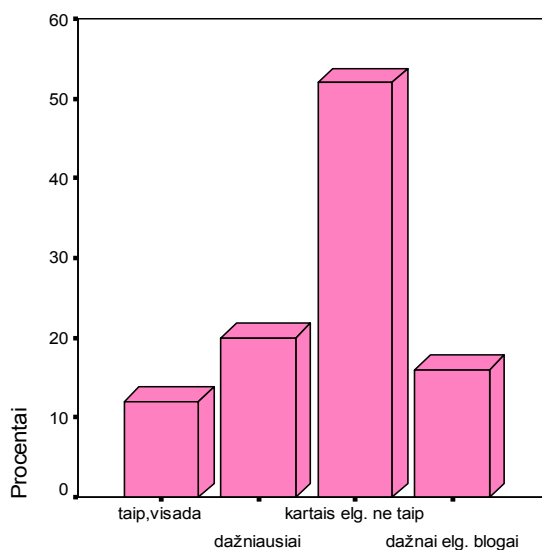
8 pav. Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių iškilusių konfliktų sprendimo būdai

Apibendrinant mokinių atsakymus apie konfliktus mokykloje, akivaizdu, jog nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai mokyklos aplinkoje dažniausiai konfliktuoja su kitais mokiniais, su mokytojais pykstasi dažniau 16-17 metų amžiaus mokiniai. Konfliktai su mokytojais kyla dėl mokinių blogo elgesio, nedrausmingumo per pamoką, namų darbų nedarymo, bėgimo iš pamokų. Gauti rezultatai leidžia teigti, kad mergaitės su mokytojais pyktasi rečiau nei berniukai. Pastarieji ir susipykę jaučiasi gerai. Mokiniai žino, kad konfliktus reikia spręsti susitaikant, tačiau patys laukia, kol jų atsiprašys. Gana ryški tendencija konfliktus spręsti keršto būdu.

3.3.2. Agresijos dažnis mokykloje (nežymiai sutrikusio intelekto mokinių nuomonė)

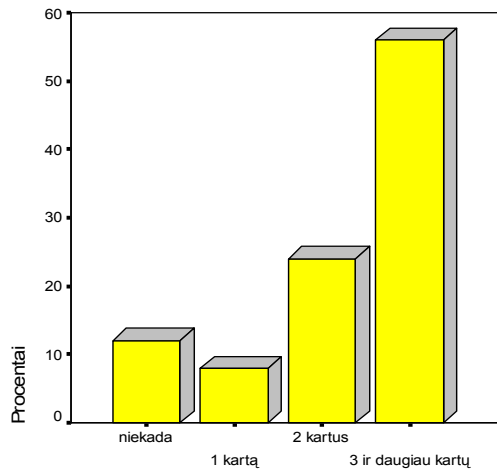
Likusieji anketos klausimai buvo skirti agresijos dažniui ir agresoriui mokykloje nustatyti.

Pirmiausia norėta išsiaiškinti, kaip mokiniai vertina savo elgesį. Jie gana kritiškai įvertino savo elgesį (9 pav.): daugiau nei 50% mokinių nurodė, jog kartais pasielgia ne taip kaip dera, o apie 16% mokinių - kad dažnai elgiasi blogai.

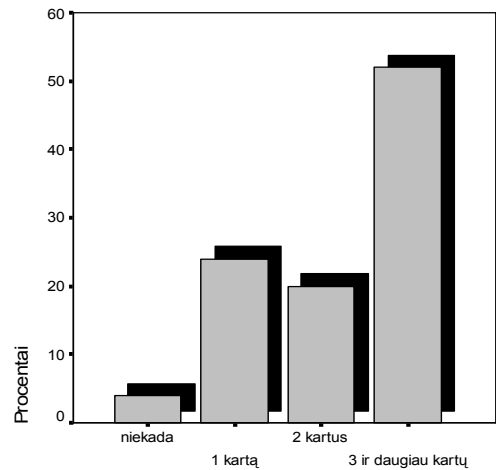

9 pav. „Ar visada elgiesi taip, kaip dera?“

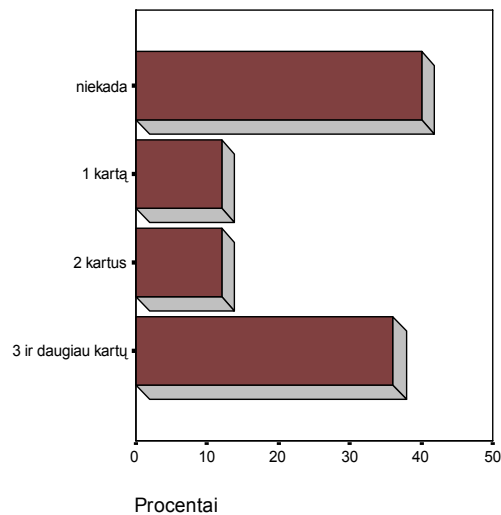
Norint išsiaiškinti agresijos apraiškas mokinių tarpe, buvo pateikti klausimai, nustatantys fizinės ir žodinės agresijos dažnį. Remiantis 10 paveikslo (a, b, c) duomenimis, galima teigti, kad fizinės agresijos forma dominuoja nežymiai sutrikusio intelekto mokinių tarpe. Daugiausiai nurodomas 3 ir daugiau kartų dažnis (10 a ir b pav.). Į klausimą „Ar pats esi kitą mokinį primušęs arba jam išpyręs?“ (10 c pav.) tik 40% mokinių atsakė „niekada“. Akivaizdu, kad nors kartą kiekvienas mokinys yra nukentėjęs nuo kito mokinio.

a) „Ar buvo tavo klasės draugą primušęs ar jam išpyręs kitas mokinys?“

b) „Ar tavo klasės draugas yra primušęs kitą mokinį?“

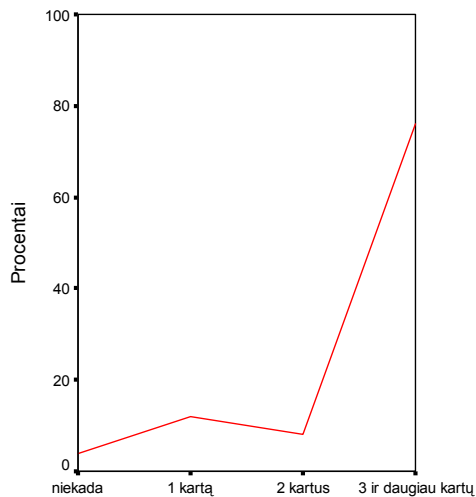

c) „Ar pats esi kitą mokinį primušęs arba jam išpyręs?“

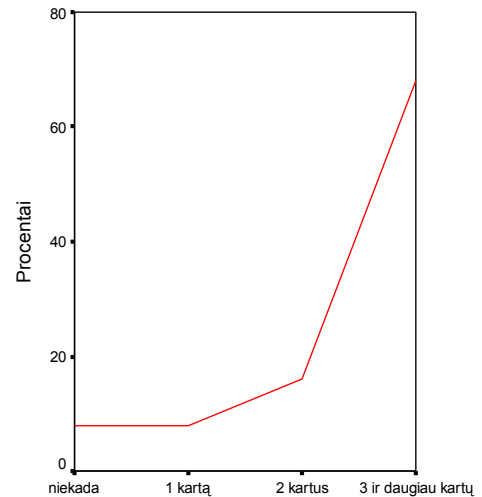
10 pav. Fizinės agresijos dažnis specialiosios mokyklos mokinių tarpe

Lyginant mokinių atsakymus į klausimus „Ar buvo tavo klasės draugą negražiai pavadinęs kitas mokinys?“, „Ar tavo klasės draugas yra negražiai pavadinęs kitą mokinį?“ (11 a, b pav.), matyti, kad žodiniai įžeidinėjimai mokinių tarpe tokie pat dažni kaip ir jėgos naudojimas. Dauguma mokinių nurodė, kad ir patys ne kartą yra negražiai pavadinę kitą mokinį, jį įžeidę žodžiu (11 c pav.). Tik maža dalis (24%) nurodė, jog nėra patys žodžiu įžeidę kito mokinio.

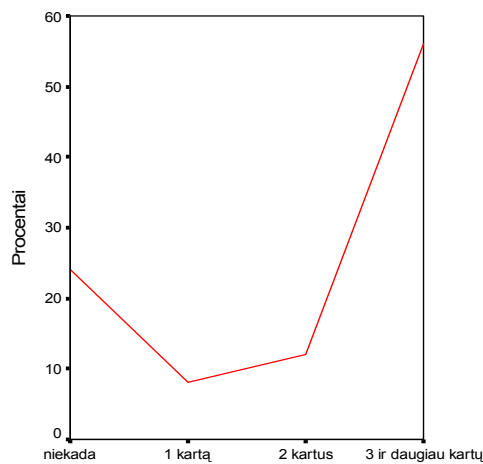
Palyginus tyrime dalyvavusių mokinių naudojamos žodinės ir fizinės agresijos dažnį pagal lytį, paaiškėjo, jog berniukai dažniau nei mergaitės naudoja tiek žodinę agresijos formą (žr. 3 priedas, 49 pav.), tiek jėgą (žr. 3 priedas, 48 pav.).

a) „Ar buvo tavo klasės draugą negražiai pavadinęs kitas mokinys?“

b) „Ar tavo klasės draugas yra negražiai pavadinęs kitą mokinį?“

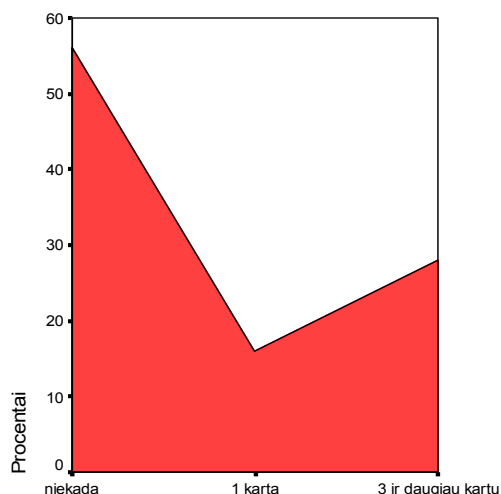

c) „Ar pats esi kaip nors negražiai pavadinęs kitą mokinį?“

11 pav. Verbalinės agresijos dažnis nežymiai sutrikusio intelekto mokinių tarpe

Daugelis mokinių gana dažnai savo pyktį išreiškia laužydami daiktus. Remiantis 50 pav. (žr. 3 priedas), matyti, kad mokiniai dažnai savo agresiją nukreipia į jį supykdytą daiktą. Žinoma, gali netyčia sulaužyti ar sugadinti kokį daiktą, tačiau dominuojantis atsakymas yra „3 ir daugiau kartų“. Tai leidžia manyti, kad dažiau mokinys sulaužo kokį nors daiktą su ketinimu iškaudinti kitą, atkeršyti.

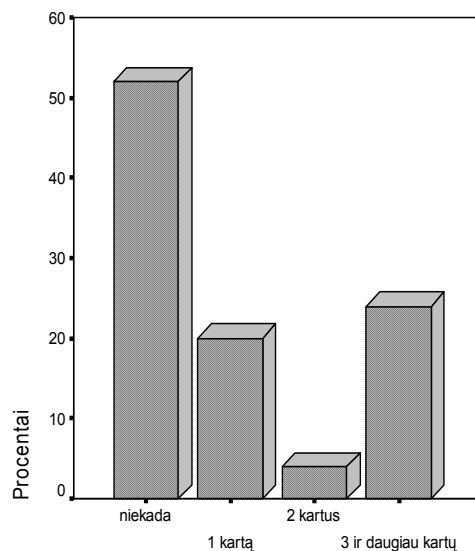
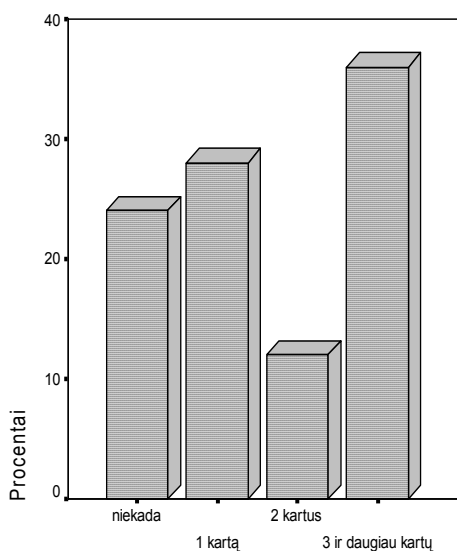
Į klausimą „Ar esi sugadinęs arba sulaužęs kito mokinio kokį nors daiktą?“, daugiau nei pusė (56%) apklaustųjų mokinių atsakė „niekada“ (12 pav.). 28% mokinių prisipažino 3 ir daugiau kartų sugadinęs arba sulaužęs kokį nors daiktą.

12 pav. „Ar esi sugadinęs arba sulaužęs kito mokinio kokį nors daiktą?“

Tiriant mokinių agresijos apraiškas prieš pedagogus, paaiškėjo, kad nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai gana dažnai leidžia sau ižeisti mokytoją žodžiu. Apie 47% mokinių prisipažįsta patys nors kartą ižeidę mokytoją (13 b pav.). apie 35% mokinių nurodo, kad jų klasės draugai mokytoją ižeidė net 3 ir daugiau kartų (13 a pav.).

Lyginant mokinių atsakymus į klausimą „Ar tavo klasės draugas yra negražiai pavadinęs ar kitaip žodžiu ižeidęs mokytoją?“ pagal amžių grupes, paaiškėjo, kad dažniausiai mokytoją ižeidžia 16-17 metų amžiaus paaugliai (žr. 3 priedas, 51 pav.)

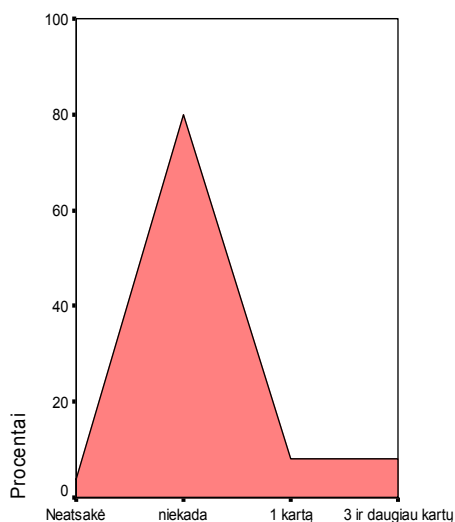

a) „Ar tavo klasės draugas yra negražiai pavadinęs ar kitaip žodžiu ižeidęs mokytoją?“

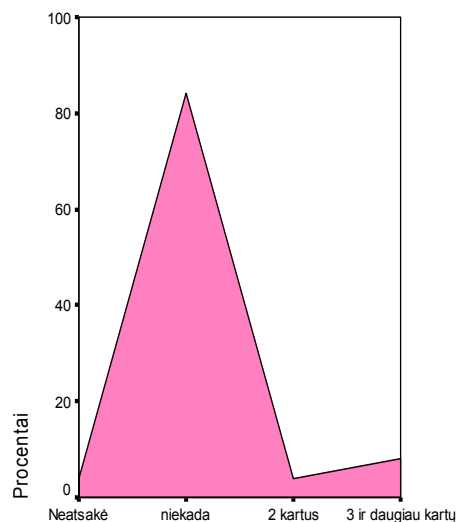
b) „Ar tu pats esi negražiai pavadinęs arba kitaip žodžiu ižeidęs mokytoją?“

13 pav. Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių verbalinės agresijos dažnis prieš pedagogus

Remiantis 14 a, b paveikslų duomenimis, galima teigti, jog mokiniai naudoja fizinę agresiją prieš pedagogus, tačiau retai ir tai daro, manoma, tie patys mokiniai.

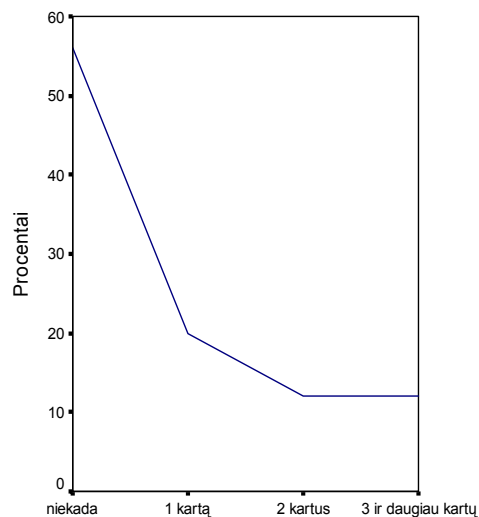
a) „Ar tavo klasės draugas yra išpyręs arba užpuolęs mokytoją?“

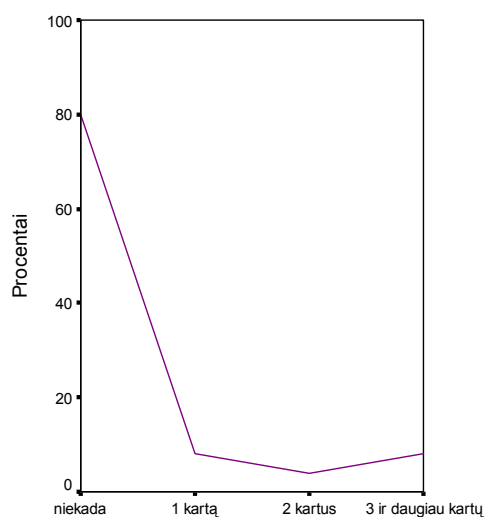
b) „Ar tu esi išpyręs arba užpuolęs mokytoją?“

14 pav. Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių fizinės agresijos dažnis prieš pedagogus

Pasitaiko, kad mokiniai sulaužo kokį nors mokytojo daiktą, tačiau tik retais atvejais tai padaro piktybiškai, ketindami mokytoją iškaudinti (15 a, b pav.).

a) „Ar yra tavo klasės draugas sugadinęs arba sulaužęs mokytojo kokį nors daiktą?“

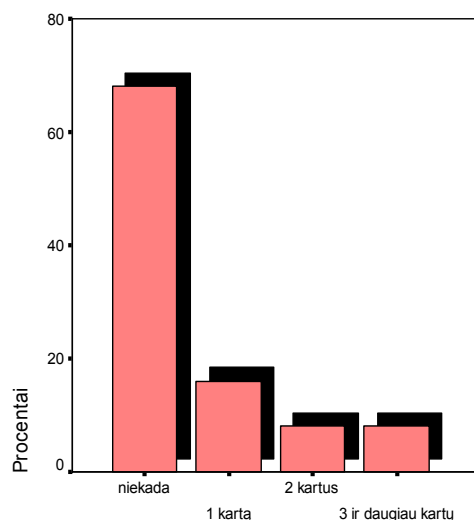
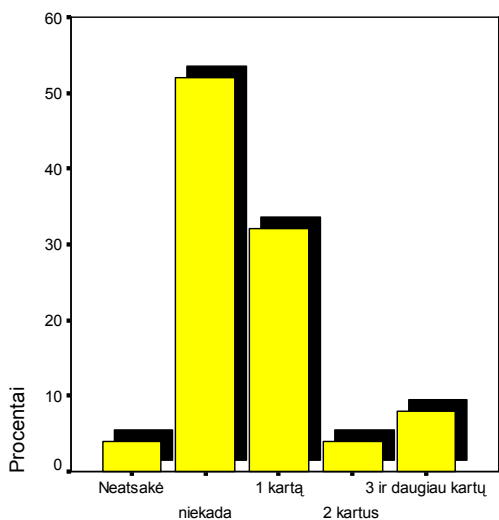
b) „Ar esi sugadinęs arba sulaužęs mokytojo kokį nors daiktą?“

15 pav. Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių agresijos, nukreiptos į mokytojo daiktus, dažnis

Pedagogų agresijos apraiškas prieš mokinius iliustruoja 16, 17 ir 18 paveikslai. Akivaizdu, jog mokiniai yra patyrę mokytojų žodinę agresiją (16 a, b pav.). 32% mokinių teigia,

kad jų draugą mokytojas yra negražiai pavadinęs 1 kartą, 8% - 3 ir daugiau kartų. Patys apklaustieji nurodo, kad dauguma jų nėra buvę ižeisti mokytojo (16 b pav.). O 10% mokinių teigia, jog mokytojas juos yra ižeidęs 3 ir daugiau kartų.

Lyginant mokinių atsakymus į klausimą „Ar yra mokytojas negražiai pavadinęs tavo klasės draugą?“ pagal lytį (žr. 3 priedas, 52 pav.), paaiškėjo, kad vienodas skaičius tiek mergaičių, tiek berniukų nurodo, jog jų klasės draugą yra negražiai pavadinęs mokytojas. Patys apklaustieji teigia, kad dažniau mergaitės nei berniukai yra buvę ižeisti mokytojo (žr. 3 priedas, 53 pav.).

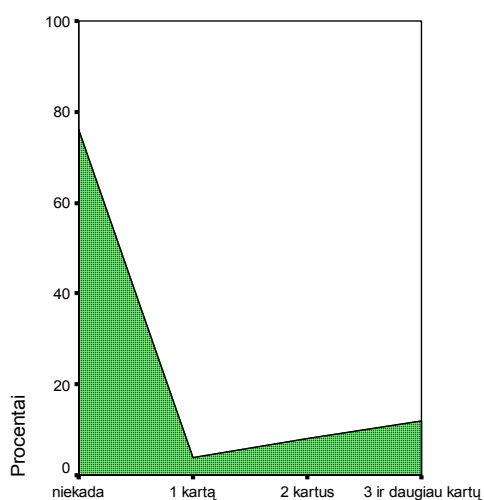
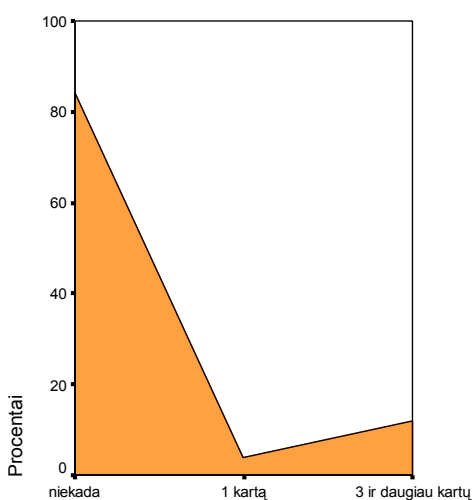

a) „Ar yra mokytojas negražiai pavadinęs tavo klasės draugą?“

b) „Ar yra mokytojas tave negražiai pavadinęs?“

16 pav. Pedagogų verbalinės agresijos dažnis prieš mokinius

Didesnioji mokinių dalis (76%) nurodo, kad mokytojai niekada nėra sulaužę jų kokio nors daikto (17 pav.). Apie 15 % mokinių teigia, jog pedagogai yra sugadinę arba sulaužę tiek jų klasės draugo, tiek jų daiktus.

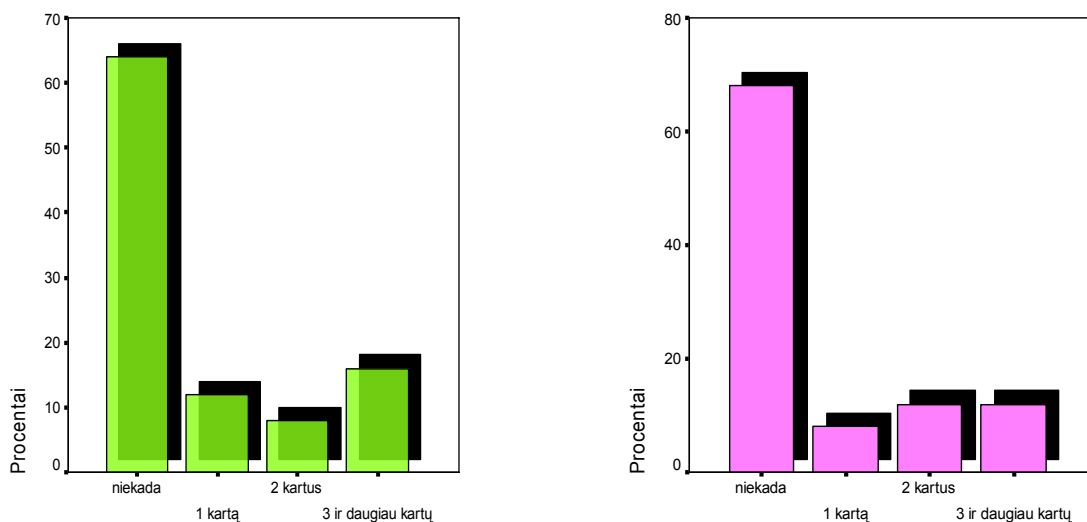

a) „Ar yra mokytojas sugadinęs arba sulaužęs tavo klasės draugo kokį nors daiktą?“

b) „Ar yra mokytojas sugadinęs arba sulaužęs tavo kokį nors daiktą?“

17 pav. Pedagogų agresijos, nukreiptos į mokinių daiktus, dažnis

Remiantis 18 a ir b paveikslų duomenimis, matyti, kad pedagogai naudoja fizinę agresiją prieš mokinius.

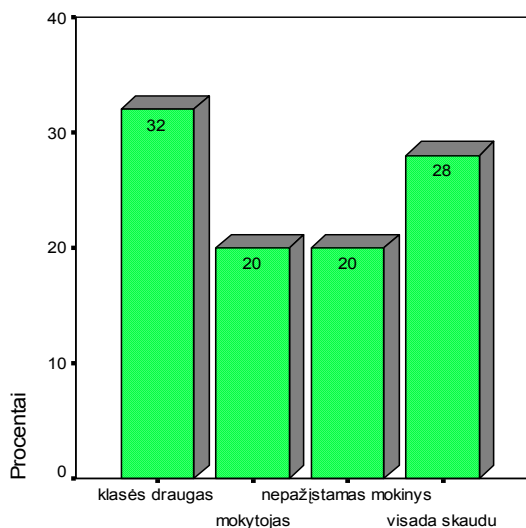

a) „Ar yra mokytojas kitaip įskaudinęs tavo klasės draugą?“

b) „Ar yra mokytojas tave kitaip įskaudinęs?“

18 pav. Pedagogų fizinės agresijos dažnis prieš sutrikusio intelekto mokinius

Į klausimą „Kada tau būna skaudžiau?“, 32 % mokinių atsakė, kad skaudžiau, kai įžeidžia klasės draugas, o 28 % mokinių mano, kad tai nuo įžeidėjo nepriklauso („bet kokie įžeidinėjimai vienodai skaudūs“). Lyginant mokinių atsakymus pagal amžių, paaiškėjo, kad mokytojo įžeidimai skaudžiausi 16-17 metų amžiaus mokiniams (žr. 3 priedas, 54 pav.).

19 pav. Labiausiai įskaudinantis agresorius nežymiai sutrikusio intelekto mokinių nuomone

Išanalizavus nežymiai sutrikusio intelekto mokinių atsakymus, matyti, jog mokiniai bendraudami dažnai elgiasi agresyviai: įžeidinėja vienas kitą žodžiu, naudoja jėgą. Prieš

pedagogus mokiniai dažniau naudoja žodinę agresijos formą nei fizinę. Mokinių nuomone, pedagogai juos dažniau įžeidžia žodžiu.

3. 3. 3. Pedagogų požiūris į konfliktus mokykloje ir jų vertinimas

Tyrime iš viso dalyvavo 100 pedagogų: 50 specialiųjų pedagogų ir 50 bendrojo lavinimo mokyklos pedagogų. Pedagoginio darbo stažas buvo labai įvairus: nuo 1 metų iki 40 metų. Daugiausiai mokytojų buvo išdirbę nuo 6 iki 10 metų (žr. 3 priedas, 55 pav.).

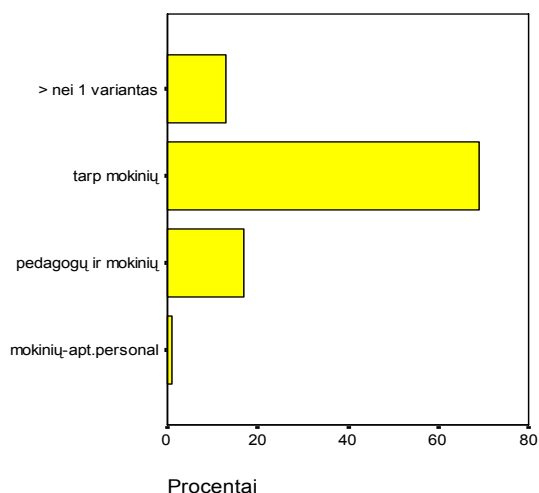
Norint išsiaiškinti pedagogų požiūrį į konfliktus, buvo pateikti 5 atviri ir 4 uždari klausimai. Į klausimą „Ką Jūs vadinate konfliktu?“ (reikėjo apibūdinti), pedagogai atsakė labai įvairiai (2 lentelė). Didžioji dalis specialiųjų pedagogų konfliktą supranta kaip skirtingų nuomonių, interesų, požiūrių susikirtimą, o bendrojo lavinimo mokyklos mokytojai konfliktą dažniau supranta kaip barnį, ginčą, kivirčą, nesutarimą dėl kažkokio dalyko.

2 lentelė

Konflikto samprata pedagogų nuomone

Konflikto samprata	Bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai (%)	Specialieji pedagogai (%)
Neatsakė	10%	16%
Skirtingų nuomonių, interesų, požiūrių (tarp vieno žmogaus ir grupės) susikirtimas, susidūrimas, išsiskyrimas	32%	54%
Barnis, ginčas, nemokėjimas susitarti su kitais, kompromiso neieškojimas, nesutarimas, kivirčiai dėl kažkokio tai dalyko	50%	30%
Nesutarimas aiškinamasis smurtu (fizinės kovos būdas)	4%	----
Priimtinių elgesio normų nepaisymas, tvarkos taisyklių pažeidimas	4%	----

Pedagogų manymu, dažniausiai konfliktai kyla mokinių tarpe (20 pav.). 18% mokytojų nurodė, kad dažniau konfliktai kyla tarp pedagogo ir mokinio. Buvo mokytojų, pažymėjusių daugiau nei vieną variantą. Jie dažniausiai nurodė, jog konfliktuoja mokiniai su mokiniais bei mokiniai su pedagogais.

20 pav. „Tarp ko dažniausiai kyla konfliktai mokykloje?“

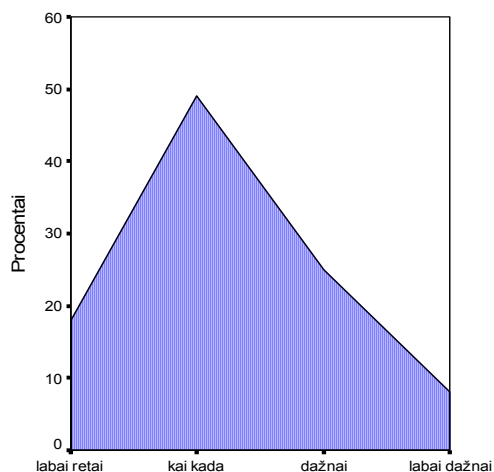
Priežastys, sukeliančios konfliktus tarp mokinių ir pedagogų, mokytojų nuomone, yra labai įvairios (3 lentelė). Dažniausiai mokytojai paminėjo kelias priežastis. Pateiktos tos, kurias nurodė dažniausiai.

3 lentelė

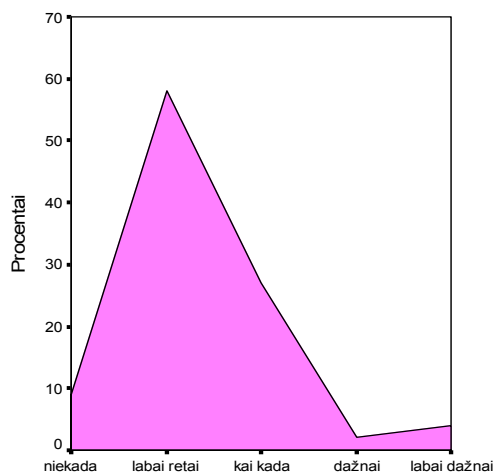
Konfliktus tarp mokinių ir mokytojų sukeliančios priežastys

Priežastys	Bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai (%)	Specialieji pedagogai (%)
Mokinių nedrausmingumas pamokoje	36	42
Žinių įvertinimas (pažymys)	34	12
Pamokų nelankymas, bėgimas iš jų	22	34
Netinkamas mokinio elgesys (neatitinkantis mokyklos taisyklių)	16	30
Namų darbų nedarymas	14	12
Žalingi mokinių įpročiai	12	14
Nedarbas pamokos metu, nesimokymas	14	18
Mokytojo negerbimas, provokavimas	10	20
Mokytojų reiklumas	8	2
Mokinių neteisingas demokratijos (savo teisių) supratimas	8	----
Mokinių apranga	6	----
Tarpusavio nesupratimas	6	10
Mokinių smurtavimas (mušimasis, įžūlus kabinėjimasis)	6	8

Akivaizdu, jog pedagogai su mokiniai konfliktuoja dėl mokinių nedrausmingumo, pamokų nelankymo, žinių įvertinimo, mokyklos nustatytų mokinio elgesio taisyklių nesilaikymo, nedarbo pamokų metu bei mokytojo negerbimo. 14 % pedagogų konflikto priežasčių nenurodė.

a) „Koks mokinių ir mokytojų konfliktų dažnis?“

b) „Ar Jūs konfliktuojate su mokiniais?“

21 pav. Mokinių ir mokytojų konfliktų dažnis

Pedagogai mano, kad tarp jų ir mokinių konfliktai kyla tik kai kada (21 a pav.). Labai dažnai konfliktuoja tik apie 5% pedagogų (21 b pav.).

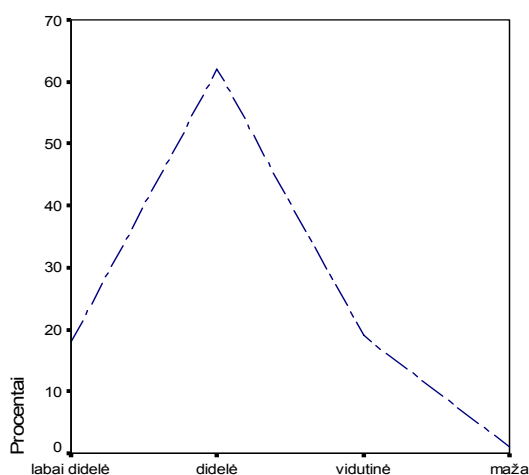
4 lentelė

Žmogaus būseną konflikto metu

„Kaip konfliktas veikia dalyvius?“ (pedagogų atsakymai %)	„Kaip jaučiatės konflikto metu?“ (pedagogų atsakymai %)
Neatsakė (11)	Neatsakė (11)
„Neigiamai“ (29)	„Blogai“ (36)
„Atsiranda emocinė įtampa; priešiškus, ignoravimas“ (22)	„Įsitempęs, nervingas, piktas, pasimetęs“ (26)
„Blogai“ (13)	„Nemaloniai, prastai, kaltinu save“ (10)
„Kyla neigiamos emocijos, jausmai“ (14)	„Jaučiu įtampą, apmąstau poelgius“ (5)
„Sugadina nuotaiką“ (3)	„Ginu savo nuomonę; valdau situaciją; ieškau sprendimo“ (5)
„Įtakoja gerų rezultatų siekimą“ (4)	„Diskomfortiškai“ (4)
„Įtakoja sveikatą“ (2)	„Atsiranda sveikatos sutrikimai“ (2)
„Mokiniai tuo didžiuojasi“ (2)	„Pagal situaciją“ (1)

Atsakę į klausimus „Kaip konfliktas veikia dalyvius?“ ir „Kaip jaučiatės konflikto metu?“ (4 lentelė), pedagogai dažniausiai mano, kad konfliktas sukelia neigiamus jausmus, emocijas, supriešina konfliktuojančias puses. Kai kurie pedagogai nurodė, jog dėl konflikto kaltina save, visada apmąsto savo ir kitų veiksmus, žodžius. 5% mokytojų stengiasi valdyti situaciją, išlikti ramūs, rasti tinkamą sprendimą.

62 % pedagogų mano, kad konflikto įtaka pamokai yra didelė, o 2% mokytojų – kad maža (22 pav.). Po konflikto atsiradusi įtampa įtakoja visą pamokos darbą, mokinių tarpusavio bei mokinių ir mokytojų santykius.

22 pav. Konfliktų įtaka pamokai mokytojų nuomone

Į klausimą „Kaip sprendžiate konfliktus?“ (reikėjo išvardyti sprendimo būdus) mokytojai atsakė nurodydami ne vieną sprendimo būdą. 5 lentelėje pateikti būdai, kuriuos pedagogai dažniausiai minėjo.

5 lentelė

Pedagogams išskylančių konfliktų sprendimo būdai

Konflikto sprendimo būdas	Jį naudoja bendrojo lavinimo mokyklos mokytojai (%)	Jį naudoja specialieji pedagogai (%)
Neatsakė	6	16
Pasikalba asmeniškai su mokiniu	60	64
Kviečiasi tėvus	28	20
Kreipiasi į kitus mokyklos specialistus (socialinį pedagogą, klasės auklėtoją, vadovybę)	14	22
Kompromisu, susitarimu (žodiniu arba raštišku)	22	14
Sprendžia konfliktą kartu su klase	6	4
Pastabos žodžiu arba raštu	8	---
Individualios užduotys; vertinamasis darbas	6	---

Iškilusius konfliktus mokytojai stengiasi spręsti asmeniškai kalbėdamiesi su mokiniu (60% ir 64%), taip išsiaiškindami priežastis bei jas lokalizuodami. Gana dažnai yra kviečiami ir mokinio tėvai, kreipiamasi į socialinį pedagogą, klasės auklėtoją, mokyklos vadovybę (5 lentelė).

Apibendrinant pedagogų atsakymus, matyti, jog specialiųjų pedagogų ir bendrojo lavinimo mokytojų konflikto samprata skiriasi. Dauguma specialiųjų pedagogų konfliktą supranta kaip skirtingų nuomonių, interesų, požiūrių susikirtimą, o bendrojo lavinimo mokyklos mokytojai - kaip barnį, ginčą, kivirčą, nesutarimą dėl kažkokio dalyko. Mokytojai mano, jog mokykloje dažniau konfliktai kyla tarp mokinių nei tarp mokinių ir mokytojų. Su mokiniais pedagogai konfliktuoja dėl mokinių nedrausmingumo, pamokų nelankymo, pažymio, mokyklos nustatytų mokinio elgesio taisyklių nesilaikymo, nedarbo pamokų metu bei mokytojo negerbimo.

Patys mokytojai nurodė, kad konfliktuoja su ugdytiniais retai, konflikto metu jaučiasi blogai, kyla neigiamos emocijos, kurios turi didelę įtaką pamokai. Konfliktus dažniausiai sprendžia asmeniškai kalbėdamiesi su mokiniu, jo tėvais.

3. 3. 4. Agresyvaus mokinio stereotipas mokytojų nuomone

Anketoje buvo skirti 5 klausimai, kurie padėjo išsiaiškinti, kaip mokytojai įsivaizduoja agresyvų mokinį.

Į pateiktą atvirą klausimą „Kokį mokinį pavadintumėte agresyviu?“ (6 lentelė), dažniausiai pedagogai nurodė, kad tai mokinys, kuris yra piktas, priešiškas aplinkai, mušasi, įžeidinėja kitus.

6 lentelė

Agresyvaus mokinio samprata mokytojų nuomone

Agresyvaus mokinio samprata	Bendrojo lavinimo mokyklos mokytojai (%)	Specialieji pedagogai (%)
Neatsakė	10	14
„Piktas, priešiškas nusiteikęs prieš aplinkinius“; „Rėkia, įžeidinėja, mušasi“; „Užgaulioja aplinkinius“	52	46
„Nekontroliuoja savo veiksmų“; „Savo elgesiu provokuoja kitus“	14	22
„Nepaiso nustatytų moralės normų“; „Nesilaiko mokinio elgesio taisyklių“	16	14
„Naikina, laužo daiktus“	8	----
„Linkęs nusikalsti“	----	4

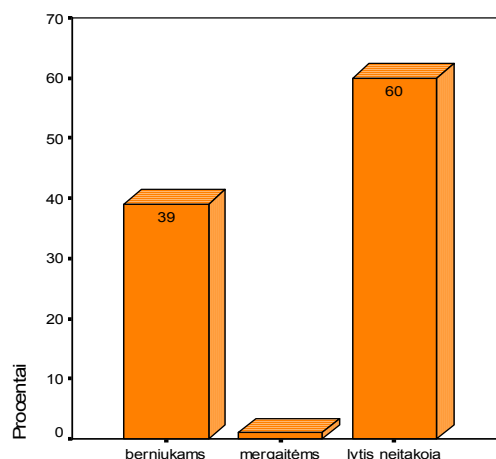
Kodėl mokinys agresyvus, mokytojai dažnai žymėjo kelias priežastis (7 lentelė). Labiausiai mokinio agresyvų elgesį, pedagogų nuomone, įtakoja netinkama aplinka (76% ir 66%), patiriama prievarta, pasikeitimai mokinio šeimoje bei dėmesio stoka.

7 lentelė

Mokinių agresyvaus elgesio priežastys

Agresyvaus elgesio priežastys	Bendrojo lavinimo mokyklos mokytojai (%)	Specialieji pedagogai (%)
Noras pritraukti kuo daugiau dėmesio	60	36
Agresyvumas priklauso nuo įgimtų savybių	40	14
Netinkamos aplinkos įtaka	76	66
Pasikeitimai mokinio šeimos gyvenime	58	52
Patiriama prievarta	58	58
Traukiniai įvykiai ar išgyvenimai	28	32
Kita	4	6

Pedagogai mano, kad agresyvus elgesys visiškai nepriklauso nuo lyties (23 pav.).

23 pav. Agresyvaus elgesio dominavimas, atsižvelgiant į lytį

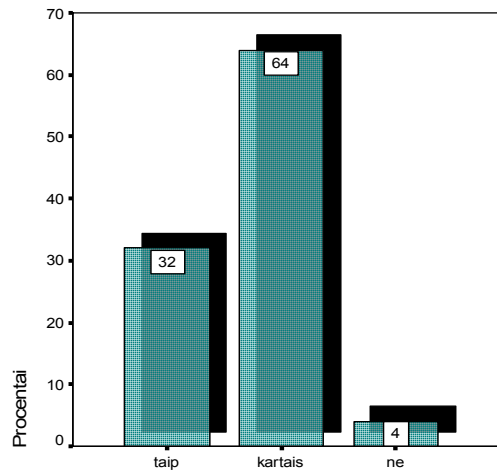
Savybės, kurias mokytojai turėjo priskirti agresyviai mokiniui, buvo suskirstytos į 5 grupes: jausmai, emocijos, empatija, pasitikėjimas, savivertė (savivoka) (8 lentelė). Mokytojų nuomone, agresyvus mokinis jaučia neapykantą (68%), nesaugumą (56%), pyktį (72%); linkęs greitai užsiplieksti (66%), keisti nuotaikas (19%). Daugelio pedagogų manymu, toks mokinis neužjaučia kito, tik erzina (43%), yra šaltas (55%) ir egoistas (52%); nepasitiki savimi – dažniau yra įsitempęs (51%). 18 % visų mokytojų nurodė, kad agresyviai mokiniui būdinga drąsa, 16 % - atkalumas. Elgdamasis, mokytojų nuomone, mokinis negalvoja apie pasekmes (60%), yra gana klastingas (42%), nepriima savęs (23%) tokio, koks yra, turi savo nuomonę (20%).

8 lentelė

Agresyvaus mokinio asmenybės savybės mokytojų nuomone

Savybių grupė	Mokinio savybės (% pagal nurodymo dažnumą)		
Jausmai:	neapykanta (68)	saugumas (1)	nesaugumas (56)
Emocijos:	atsparumas (2) užsiplieskimas (66)	jautrumas (6) nuotaikingumas (19)	pyktis (72) prislėgtumas (14)
Empatija:	geranoriškumas (2) nesavanaudiškumas (1)	šaltumas (55) egoizmas (52)	erzinimas (43)
Pasitikėjimas:	drąsa (18) pasyvumas (8) abejotumas (12)	gėdijimasis (6) atkalumas (16) įsitempimas (51)	iniciatyva (11) ryžtingumas (9)
Savivertė, savivoka	savęs priėmimas (3) klastingumas (42) sava nuomonė (20) išsiblaškytas (12)	savęs neigimas (23) savarankiškumas (4) be nuomonės (10)	nesąžiningumas (12) priklausomybė (12) negalvojimas apie pasekmes (60)

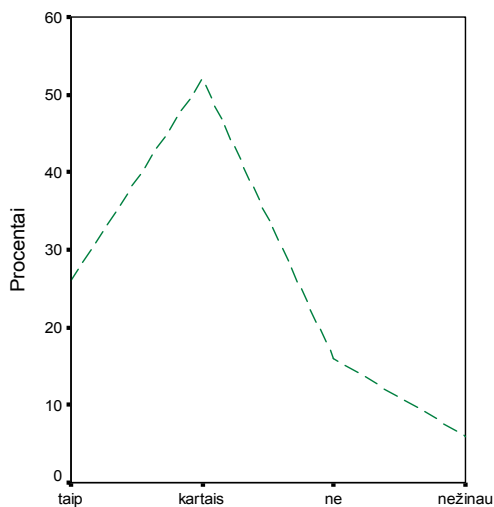
Anketoje buvo pateikti 24 teiginiai, kuriuos mokytojai turėjo priskirti agresyviai mokiniui. Pirmasis teiginys nurodo dažną mokinio melavimą (24 pav.). 64% pedagogų mano, kad agresyvus mokinis tik kartais meluoja.

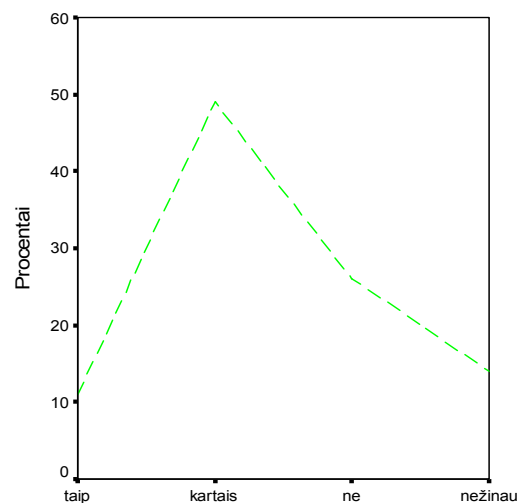
24 pav. „Mokinys dažnai meluoja ir to melo nepripažįsta“

Remiantis 25 paveikslo duomenimis, pedagogai mano, jog kartais agresyviai mokiniui nesvarbu ar jis patinka kitiems, o 16% mokytojų mano, kad šiam mokiniui svarbu patikti kitiems.

49 % pedagogų teigia, kad agresyvus mokinys kartais turi daug draugų. Galima teigti, kad platus draugų ratas labai priklauso ir nuo paties agresyvaus mokinio elgesio ypatumų, agresijos raiškos.

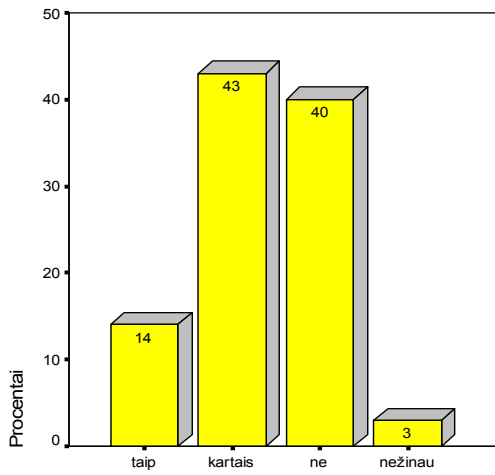
25 pav. „Jam nesvarbu, ar patinka kitiems“

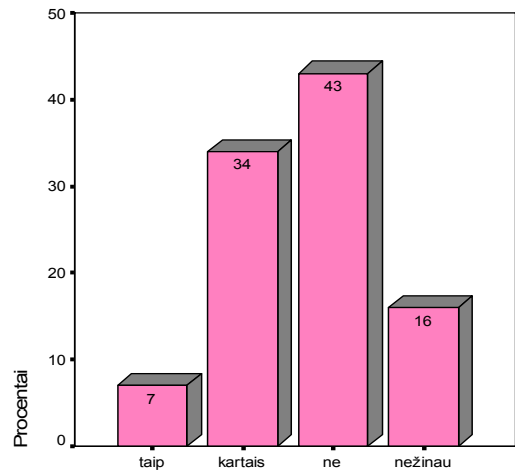
26 pav. „Turi daug draugų“

Įvertindami agresyvaus mokinio elgesį klasėje, dauguma mokytojų nurodė, jog jis kartais stengiasi būti svarbiausiu ir geriausiu, tačiau ne maža dalis mano, kad toks elgesys jam nebūdingas (27 a pav.).

Dažniausiai mokytojai (43%) nurodė, jog agresyviai mokiniui nebūdinga raudoti dėl kokios tai nuoskaudos, dėl jos išbėgti iš klasės. 34% pedagogų mano, kad tik kartais taip nutinka.

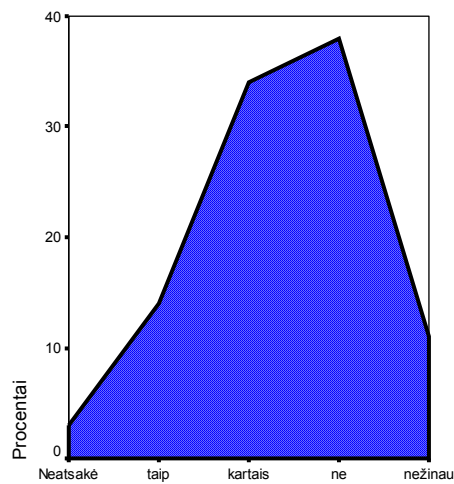
a) „Klasėje – jis svarbiausias ir geriausias“

b) „Rauda dėl tam tikros nuoskaudos ar išbėga iš klasės“

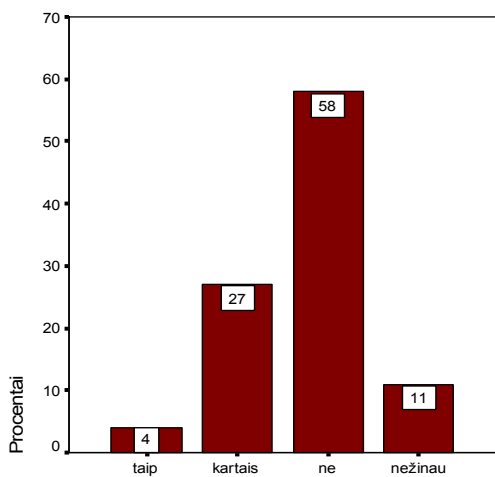
27 pav. Agresyvaus mokinio elgesys klasėje

Mokytojai nurodo, kad agresyvus mokinius laisvai nesijaučia naujoje vietoje (28 pav.).

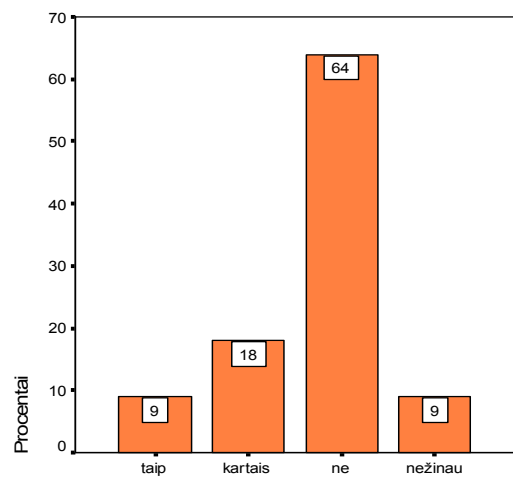

28 pav. „Laisvai jaučiasi naujoje vietoje“

Dauguma pedagogų teigia, kad agresyvus mokinys nėra nei darbštus, nei tvarkingas, nei kantrus (29 a ir b pav.).

a) „Mokinys pasižymi darbštumu ir tvarkingumu“

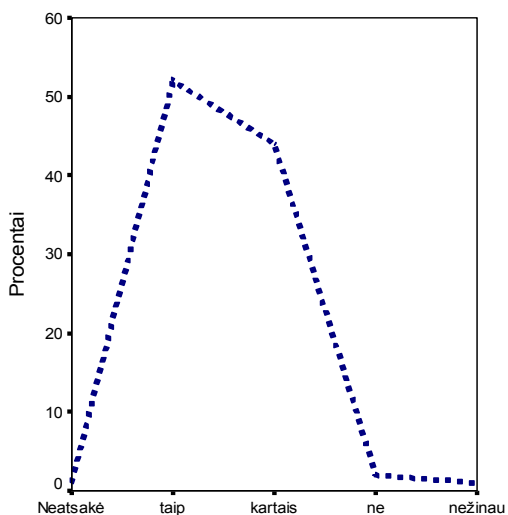

b) „Dažnai imasi veiklos, kuri susijusi su ilgu darbu ir kantrybe“

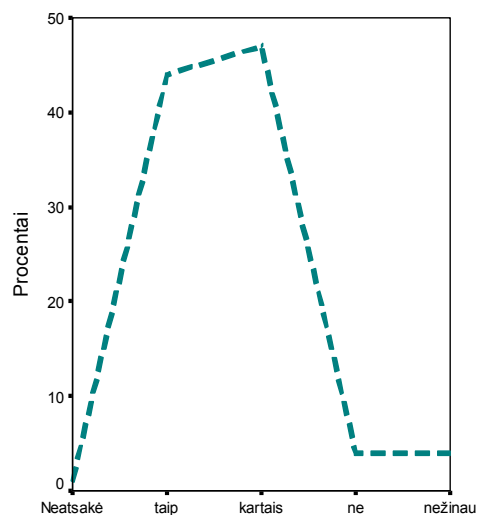
29 pav. Agresyvaus mokinio darbštumo vertinimas (pedagogų nuomonė)

Daugiau nei pusė (52%) apklaustų pedagogų mano, kad agresyvus mokinys išsiveidžia greitai (30 a pav.), o 46% mano, jog mokinys kartais įžeidimą atsimena ilgai (30 b pav.).

54 % pedagogų teigia, jog agresyvus mokinys kerštingas, o 41 % - tik kartais (žr. 3 priedas, 56 pav.).

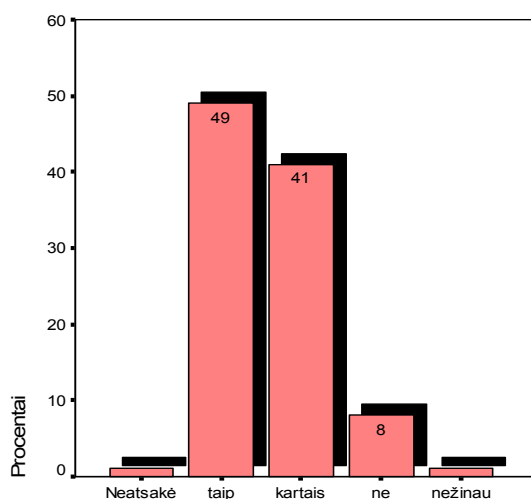
a) „Greitai išsiveidžia“

b) „Ilgai atsimena įžeidimą“

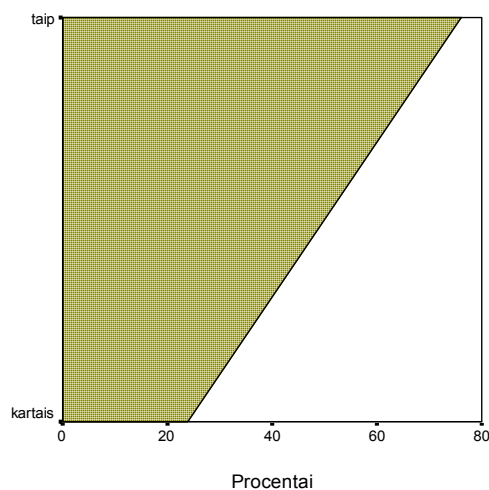
30 pav. Mokinio išsiveidimo pobūdis mokytojų nuomone

Vertinant agresyvaus mokinio kitų užstožimo savybę, pedagogų nuomonės gana tolygiai pasiskirstė: 37% mano, kad mokiniai kartais gina tuos, su kuriais buvo neteisingai pasielgta, o 35% mano, kad negina (žr. 3 priedas, 57 pav.).

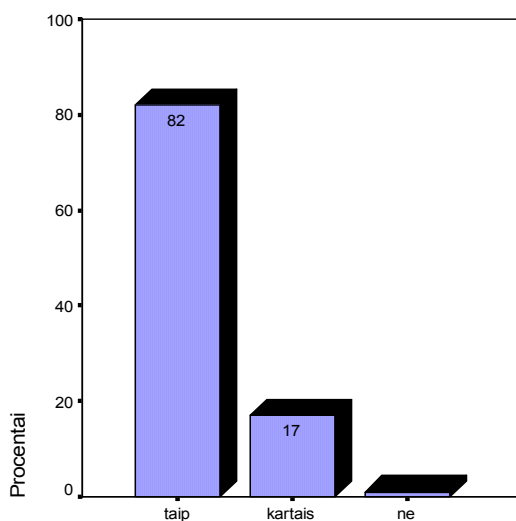
31 pav. „Dažnai reiškia nepasitikėjimą kitais“

Beveik pusė tyrime dalyvavusių pedagogų nurodo, jog agresyvus mokinys nepasitiki kitais ir tai parodo (31 pav.). Palyginus šiuos gautus duomenis su 8 lentelės duomenimis, galima teigti, jog pedagogai mano, kad agresyvus mokinys nepasitiki nei savimi, nei aplinkiniais.

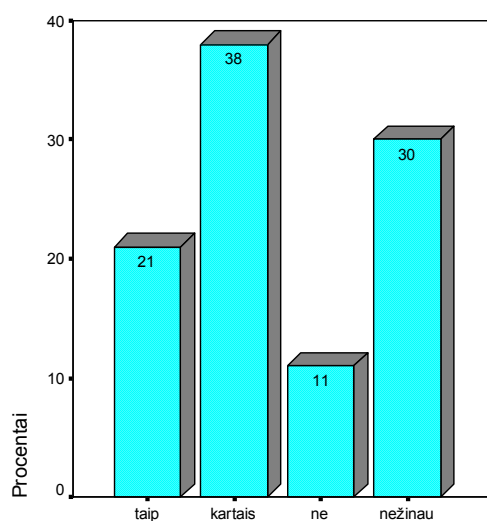

32 pav. „Greitai supyksta“

32 paveikslo duomenimis, pedagogai mano, jog agresyviai mokiniui būdinga greitai supykti.

a) „Greitai puola muštis ir nekontroliuoja savo veiksmų arba plūstasi“

b) „Kankina paukštėlius arba gyvūnėlius“

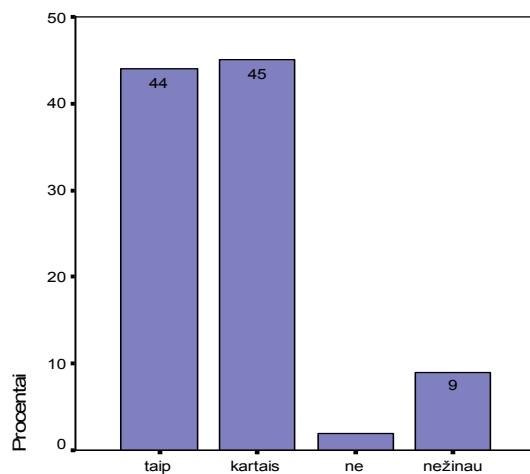
33 pav. Mokinių agresijos pobūdis pedagogų nuomone

Didelė dalis pedagogų mano, jog agresyvus mokinsys naudoja tiek fizinę, tiek žodinę agresiją (33 a pav.).

Teiginį „Kankina paukštėlius arba gyvūnėlius“ mokytojai nei patvirtino, nei paneigė, nes atsakymai „kartais“ ir „nežinau“ pasiskirstė gana panašiai (33 b pav.).

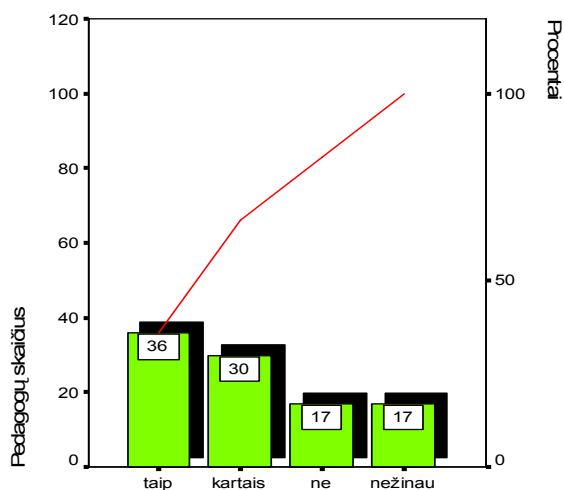
Remiantis 58 pav. (žr. 3 priedas) duomenimis, 10% pedagogų mano, jog agresyvūs mokiniai mielai pasisavina ne savo daiktus, didesnioji dalis (35%) teigia, kad mokiniai tik kartais vagia, o 30% mokytojų nežino ar taip elgiasi agresyvūs mokinys.

Akivaizdu, kad pedagogai agresyvių mokinių vertina kaip fiziškai stiprų (34 pav.)

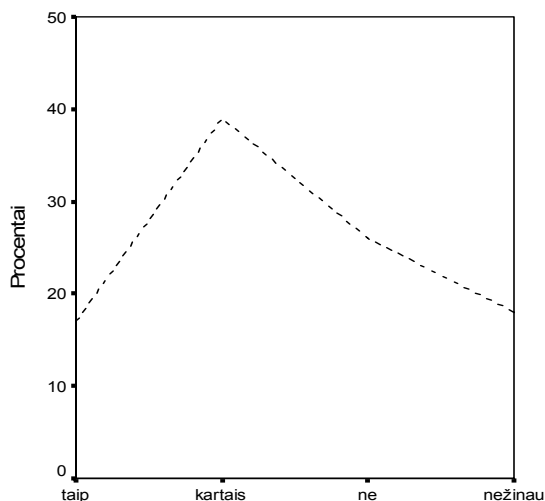
34 pav. „Pasižymi fizine jėga“

35 paveikslo duomenimis, agresyvių mokinių dauguma mokytojų įsivaizduoja ir kaip judrų, nenusėdintį vienoje vietoje.

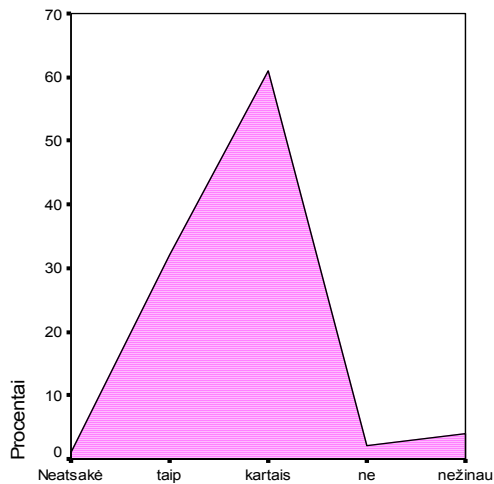

35 pav. „Jam sunku nusėdėti vienoje vietoje“

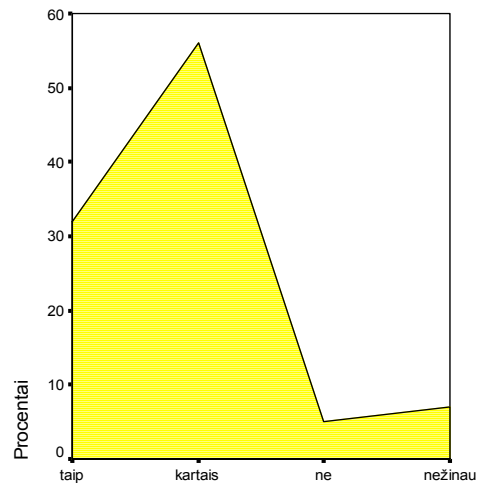
Mokytojai mano, kad kartais agresyvus mokinys linksmina kitus vaikus.

36 pav. „Linksmina kitus vaikus“

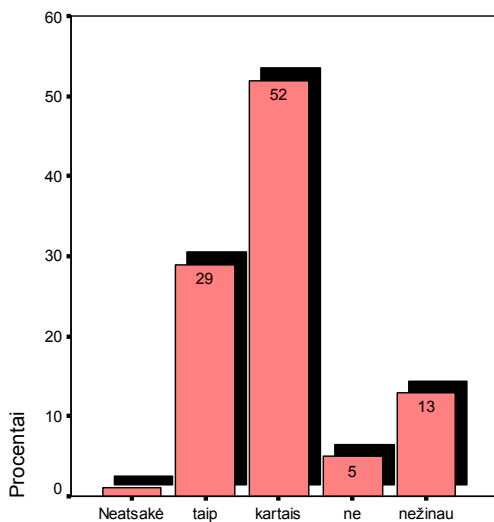
a) „Nuotaika pakinta be jokių aiškių priežasčių“

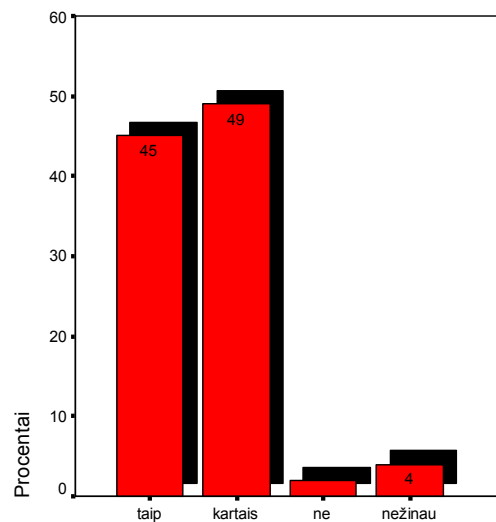
b) „Nuotaikų pokyčiai priklauso nuo aplinkos“

37 pav. Agresyvių mokinių nuotaikos pokyčiai pedagogų nuomone

60% pedagogų mano, kad agresyvaus mokinio nuotaika kartais pasikeičia be jokių aiškių priežasčių (37 a pav.), o 32% pedagogų mano, jog nuotaikos pokyčius įtakoja aplinka (37 b pav.).

a) „Smarkiai susijaudina, kai jam kas nors labai patinka“

b) „Smarkiai nusivilia, kai kas nors nepavyksta“

38 pav. Agresyvaus mokinio savijauta susidomėjimo ir nesėkmės atveju (pedagogų nuomonė)

Jei kas nors agresyviam mokiniui patinka, jis kartais pajunta jaudulį – taip mano 52 % mokytojų, o nesėkmės atveju toks mokinys labai nusivilia (38 a, b pav.).

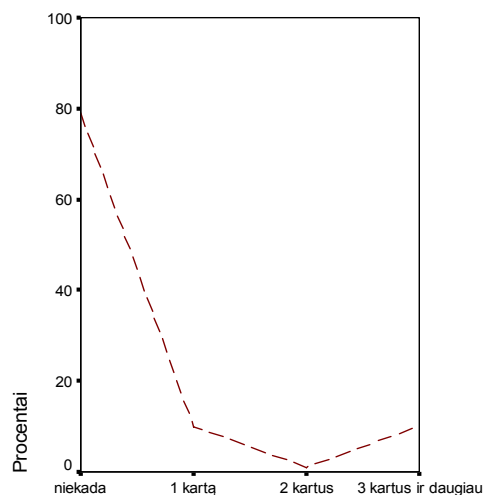
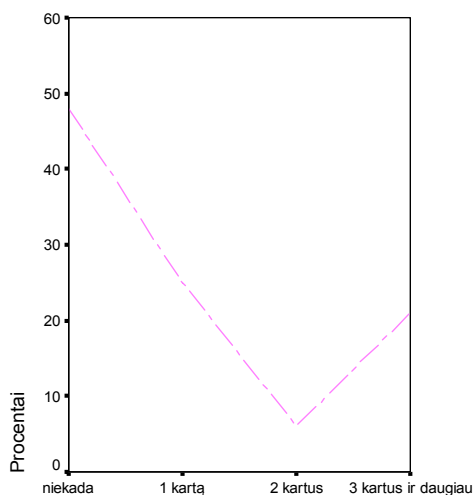
Apibendrinant pedagogų atsakymus, matyti, jog agresyviu mokiniu pedagogai vadina piktą, priešiška nusiteikusį prieš mokytojus ir kitus mokinius vaiką, dažnai įžeidinėjantį bei naudojantį fizinę jėgą. Manoma, kad agresyvus mokinys jaučia neapykantą, nesaugumą, pyktį, yra klatingas, gana įžeidus, kerštingas, judrus, nekantrus bei nedarbštus. Toks mokinys neužjaučia kito, jį tik erzina, nepasitiki nei savimi, nei aplinkiniais, yra šaltas ir egoistiškas,

negalvojančias apie pasekmes. Kai kurie mokytojai mano, kad agresyviai mokiniui būdingos ir teigiamos savybės kaip drąsa, atkalumas, ryžtingumas, gynimas tų, su kuriais buvo pasielgta neteisingai. Labiausiai mokinio agresyvų elgesį, pedagogų nuomone, įtakoja netinkama aplinka, dėmesio stoka, patiriama prievarta bei pasikeitimai mokinio šeimoje.

3. 3. 5. Agresijos pasireiškimo dažnumas mokykloje (pedagogų nuomonė)

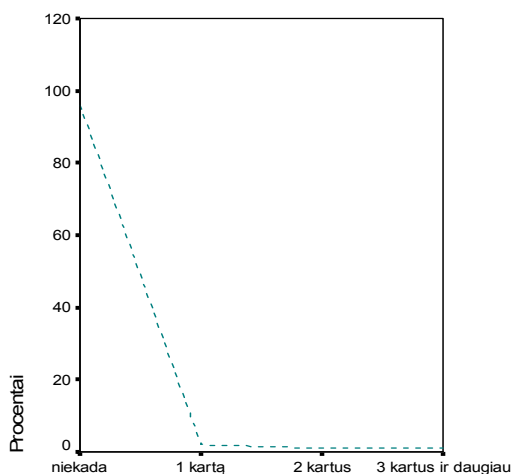
Agresijos dažniui mokykloje nustatyti padėjo anketos likusieji 6 klausimai, o pedagogų elgsenos būdams su agresyviu mokiniu išsiaiškinti – paskutiniai 2 klausimai.

Remiantis 39 a ir b paveikslų duomenimis, matyti, kad pedagogai dažniausiai patyrė mokinių verbalinę agresiją nei fizinę. 21% mokytojų nurodo, kad mokinai yra nors kartą sulaužę (sugadinę) jų daiktus, taip išreikšdami savo nepasitenkinimą.

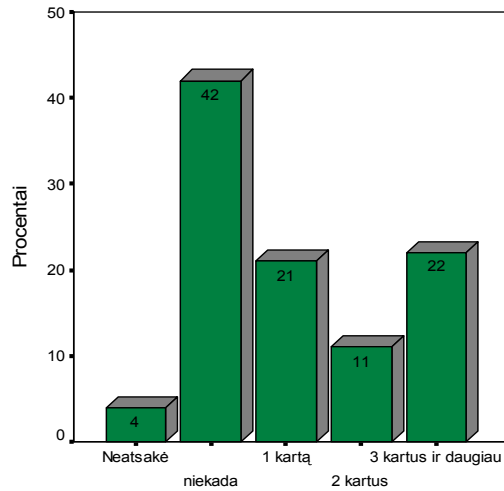
a) „Ar yra buvę taip, kad būtumėte mokinio išplūstas ar kitaip žodžiu ižeistas?“

b) „Ar yra mokinys specialiai sugadinęs ar sunaikinęs Jūsų kokį nors daiktą?“

c) „Ar buvote kada nors mokinio užpultas ir nukentėjęs?“

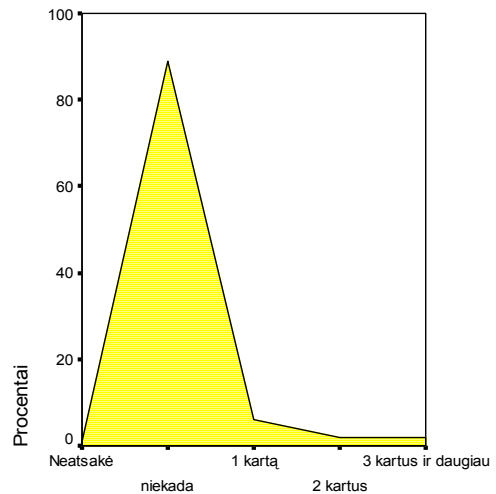
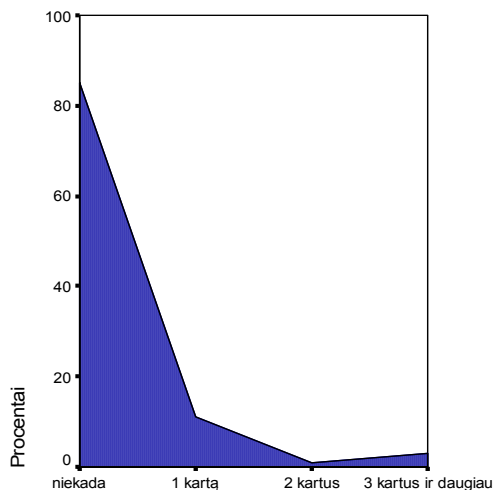
39 pav. Mokinių agresijos apraiškos bei dažnis prieš pedagogus

40 pav. Mokinių agresijos dažnis prieš pedagogų kolegas

54% mokytojų nurodo, kad jų kolegos yra patyrę nors kartą mokinių agresiją. Palyginus 39 (a, b, c) ir 40 paveikslų duomenis, galima teigti, kad mokykloje pedagogai dažnokai patiria mokinių agresiją.

Pedagogų agresijos apraiškų dažnumą prieš mokinius iliustruoja 41 a ir b paveikslai. 28% pedagogų prisipažįsta nors kartą žodžiu įskaudinę mokinį, likusieji teigia niekada nenaudoję žodinės agresijos prieš mokinius. Labai maža dalis (10%) mokytojų nurodo, kad yra įskaudinę mokinį ir kitaip, ne tik žodžiu (41 b pav.).

a) „Ar Jūs esate išplūdęs ar kitaip žodžiu įžeidęs mokinį?“ **b)** „Ar esate kada nors kitaip įskaudinęs mokinį?“

41 pav. Pedagogų agresijos dažnis prieš mokinius

Kaip reikėtų elgtis su agresyviu mokiniu, pedagogai nurodė ne po vieną sprendimo būdą (9 lentelė) ir nurodė tokio pasirinkimo motyvą (10 lentelė). Mokytojų nuomone, su agresyviu mokiniu reikia kalbėtis asmeniškai, nes taip lengviausiai išsiaiškinamos tokio elgesio priežastys

(10 lentelė), įtakojamas elgesio pasikeitimas. Tėvus kviečiasi todėl, kad bendradarbiaujant kartu greičiau keičiamas netinkamos mokinio elgesys - taip nurodė 16% mokytojų, tėvai turi didesnę įtaką savo vaikams – 9% pedagogų, būtina informuoti tėvus – 5 % pedagogų (10 lentelė). Aiškinamiesi kartu su klase, mokytojai tikisi, kad tai bus pavyzdys kaip nereikia elgtis, mokiniai apmąstys savo elgesį. Kai agresyvaus mokinio elgesys ignoruojamas, dažnai mokinius nusiramina ir pradeda elgtis tinkamai – taip mano 7% pedagogų.

9 lentelė

Pedagogų elgsenos būdai su agresyviu mokiniu

Elgsenos būdai	Bendrojo lavinimo mokyklos pedagogai (%)	Specialieji pedagogai (%)
Niekaip, nes tam nėra tinkamo laiko ir tinkamos vietos	2	---
Tai sprendžia mokyklos psichologas	6	8
Jį ignoruoti	16	8
Aiškinamės asmeniškai	86	82
Aiškinamės kartu su klase	24	22
Su juo elgtis agresyviai	---	---
Kviestis tėvus (globėjus)	60	22
Kreiptis į kitus mokyklos specialistus (socialinį pedagogą, klasės auklėtoją, vadovybę)	---	12
Bendra veikla, paskatinimai	4	---

10 lentelė

Pedagogų pasirinktų elgsenos būdų su agresyviu mokiniu motyvacija

Elgsenos būdai	Motyvacija (% pagal nurodymo dažnumą)
Tai sprendžia mokyklos psichologas	„Reikia bendrauti su psichologais“ (1) „Efektyviausias būdas“ (1)
Jį ignoruoti	„Padeda mokiniui nusiraminti“ (5) „Keičia jo elgesį“ (2) „Efektyviausias (priimtinas) būdas“ (1)
Aiškinamės asmeniškai	„Padeda išsiaiškinti tokio elgesio priežastis“ (30) „Lengviau įtakoti mokinio elgesio pasikeitimą“ (17) „Efektyviausias (priimtinas) būdas“ (11) „Kad nebūtų blogas pavyzdys kitiems“ (1)
Aiškinamės kartu su klase	„Klasė kaip stebėtojas“ (2) „Kad permąstytų savo elgesį“ (2) „Padeda keisti elgesį“ (4) „Efektyviausias (priimtinas) būdas“ (5)
Kviestis tėvus (globėjus)	„Padeda keisti mokinio elgesį“ (16) „Jie turi didesnę įtaką savo vaikui“ (9) „Būtina informuoti tėvus apie vaiko elgesį“ (5) „Efektyviausias (priimtinas) būdas“ (1)
	Nenurodė 24%

Išanalizavus pedagogų atsakymus apie agresijos pasireiškimo dažnį, galima teigti, jog pedagogai dažniausiai patiria mokinių žodinę agresiją, labai retai – fizinę agresijos formą. Patys pedagogai teigia labai retai įskaudinantys mokinius žodžiu. Su agresyviu mokiniu, daugumos mokytojų nuomone, reikia kalbėtis asmeniškai arba kviesti jo tėvus. Šie būdai nurodomi kaip efektyviausiai padedantys keisti mokinio agresyvų elgesį.

Išvados

1. Atlikta literatūros analizė leidžia teigti, kad konfliktas yra priešingų, nesuderinamų nuomonių, požiūrių susidūrimas, keliantis nemalonius jausmus, išgyvenimus. Konfliktai tiek visuomenėje, tiek mokykloje neišvengiami, nes vieni asmenys pastoviai sąveikauja su kitais asmenimis, socialine aplinka. Kilusio konflikto priežastys, stiprumas bei jo dalyvių individualios savybės lemia konflikto sprendimo strategijos pasirinkimą. Agresija dažniausiai suprantama kaip priešiškas elgesys prieš kitą žmogų, pasireiškiantis dėl įvairių biologinių, psichologinių, socialinių priežasčių. Skiriamos tiesioginės ir netiesioginės, aktyvios ir pasyvios, fizinės ir verbalinės agresijos formos.
2. Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių teigimu, dažniausiai mokykloje konfliktai kyla tarp mokinių. Su mokytojais jie konfliktuoja dėl savo blogo elgesio, nedrausmingumo pamokos metu, namų darbų nedarymo ir pamokų nelankymo. Nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai žino, jog konfliktus reikia spręsti susitaikant, tačiau dauguma laukia, kol jų atsiprašys kiti bei kerštuoja. Bendraudami tarpusavyje dažnai elgiasi agresyviai: naudoja tiek verbalinę, tiek fizinę agresijos formą. Prieš pedagogus specialiosios mokyklos mokiniai dažniausiai naudoja verbalinę agresiją, o pedagogai, mokinių nuomone, juos dažniau įžeidžia žodžiu.
3. Pedagogai konfliktą dažniausiai suvokia kaip skirtingų nuomonių, interesų, požiūrių susikirtimą arba kaip barnį, ginčą, kivirčą, nesutarimą dėl kažkokio dalyko. Jų manymu, konfliktai mokykloje dažniausiai kyla tarp mokinių. Pedagogų ir mokinių konfliktų priežastimis tampa mokinių nedrausmingumas, pamokų nelankymas, pažymys, mokyklos nustatytų mokinio elgesio taisyklių nesilaikymas, nedarbas pamokų metu bei nepagarba mokytojui. Konfliktas, pedagogų nuomone, jo dalyviams sukelia neigiamas emocijas, supriešina ir turi didelę įtaką pamokai. Konfliktus dažniausiai sprendžia asmeniškai kalbėdamiesi su mokiniu, jo tėvais.
4. Pedagogai yra susidarę neigiamą agresyvaus mokinio stereotipą: piktas, priešišškai nusitekęs prieš mokytojus ir mokinius, dažnai įžeidinėjantis bei naudojantis fizinę jėgą. Agresyvus mokinyš jaučia neapykantą, nesaugumą, pyktį, yra klastingas, gana įžeidus, kerštingas, judrus, nekantrus bei nedarbštus. Jis neužjaučia kito, jį tik erzina, nepasitiki nei savimi, nei aplinkiniais, yra šaltas ir egoistiškas, negalvojantis apie pasekmes. Kartais jam būdingos ir teigiamos savybės kaip drąsa, atkalumas, ryžtingumas, gynimas tų, su kuriais buvo pasielgta neteisingai.
5. Pedagogų manymu, agresyvų mokinio elgesį įtakoja netinkama aplinka, dėmesio stoka, patiriama prievarta bei pasikeitimai mokinio šeimoje. Jie teigia, kad dažniausiai patiria

mokinių žodinę agresiją, labai retai – fizinę agresijos formą, o patys mokinius labai retai įskaudina žodžiu. Pedagogų nuomone, efektyviausi būdai, padedantys keisti mokinių agresyvią elgesį, yra asmeniškasis pokalbis ir tėvų kvietimas į mokyklą.

- 6.** Tyrimo duomenys patvirtina hipotezę, kad mokyklose kyla konfliktai ir pasireiškia agresija tarp mokinių bei tarp mokinių ir pedagogų.

Rekomendacijos pedagogams

Kadangi mokyklose agresijos apraiškų daugėja, pirmiausia mokinius reikėtų mokyti agresiją reikšti priimtinais būdais. Pavyzdžiui, mokyti mokinius atpažinti ir įvardyti kylančias pykčio reakcijas, suprasti kitų žmonių išgyvenamus jausmus ir juos išreikšti žodžiais, mokyti suprasti padarinius, kuriuos sukelia jų agresyvūs elgesys. Tam gali padėti įvairios žaidybinės situacijos. Analizuoti savo jausmus padeda prisiminimas tokio įvykio, kuris sukėlė labai stiprius jausmus (pyktį, liūdesį, nusivylimą, džiaugsmą ir pan.). Paprašote, kad mokiniai papasakotų, kaip tuo metu jautėsi, kaip elgėsi, kaip pakito jų elgesys. Po to reikėtų aptarti, ar jie tinkamai pasielgė, kaip būtų buvę geriausiai pasielgti tuo metu. Klausantis bendraklasių pasakojimo mokomasi suprasti kito žmogaus jausmus.

Formuojant suvokimą, koks elgesys skaudina kitus, o koks džiugina, galima mokinius suskirstyti poromis, kuriose jie kalba apie tai, kokie dalykai įskaudina, liūdina, supykdo ar pralinksmina jiems artimus žmones. Kaip tuo metu tie žmonės elgiasi, ką daro, sako? Vėliau visa tai nupiešia, pademonstruoja ir apibūdina bendraklasiams.

Suprasti kito žmogaus jausmus padeda pateiktų frazių užbaigimas. Mokinys pasirenka vieną kurią tai klasės draugą ir pabaigia popieriaus lape užrašytas frazes, kaip „Jis laimingas, kai ...“, „Jis liūdi, kai ...“. Vėliau perskaitoma garsiai ir tas mokinys, apie kurią buvo rašoma, pakomentuoja šių frazių atitikimą, pasako kada jis taip jaučiasi. Mokiniai šio pratimo pagalba mokosi ir geriau pažinti, ir suprasti vienas kitą.

Svarbu mokyti vaiką savikontrolės, ugdyti gebėjimą valdytis. Reikia mokyti vaiką nutraukti savo impulsyvų elgesį pasakant sau tam tikrus žodžius iš pradžių garsiai, o vėliau tyliai. Kokius žodžius sakys ugdytinis – susitarimo reikalas, svarbiausia, kad jie padėtų mokiniui susivaldyti.

Siūlytina mokyti socialiai priimtinių elgesio būdų įvairiose konfliktinėse situacijose. Galima aptarti, suvaidinti konfliktines situacijas, taip mokant mokinį konfliktus spręsti konstruktyviai, aptariant jų pasekmes. Pavyzdžiui, lentoje surašykite mokinių nurodytas dažnai kylančias konfliktines situacijas, jų priežastis, sprendimo būdus. Pamėginkite išsiaiškinti, kodėl pyksta, būname agresyvūs, kokį pasirenkame konflikto sprendimo būdą, ar jis tinkamiausias, kaip galima taikiai išspręsti konkretų konfliktą. Kitas būdas - sugalvoti ir ant kortelių surašyti konkrečias situacijas, kaip nutrūkusi draugystė, melavimas, prasivardžiavimas ir kt., kurias mokiniai suvaidintų patys arba lėlių pagalba. Situacijas mokiniai trumpai aptaria ir suvaidina, parodydami jų priežastis bei galimus taikaus sprendimo būdus.

Būtina mokyti agresyvų mokinį susidraugauti, užmegzti ryšius su savo bendraamžiais, kitais mokiniais. Svarbu, kad mokinys suvoktų draugystės, draugo reikšmę gyvenime, ką gero

teikia draugystę. Tam puikiai tiktų įvairios klasės šventės, bendri mokyklos renginiai, kuriuose dalyvautų ir agresyvus mokinytis. Klasės valandėlių metu galima pakalbėti apie draugystę, suskirsčius mokinius į grupes suvaidinti etiudą apie pozityvią draugystę. Aptarti matytus etiudus, paprašyti, kad mokiniai sugalvotų po vieną būdą, kaip galima pasirūpinti draugu, kaip tai įgyvendinti.

Keičiant agresyvaus mokinio elgesį, svarbu formuoti tokias jo savybes kaip empatiškumą, geranoriškumą, pasitikėjimą kitais. Tam puikiai tinka įvairūs psichologiniai žaidimai, suvaidintos situacijos, įvairios užduotys, kaip pavyzdžiui, silpnescnio bendraklasio globojimas visą savaitę, pagalba kitam klasės draugui, kad šis pasijustų geriau ir pan.

Norint, kad mokinytis elgtųsi tinkamai, svarbu nustatyti taisykles. Jis turi aiškiai žinoti, koks elgesys yra laikytinas priimtiniu, koks nepriimtiniu (tiek mokykloje, tiek namie, tiek kieme). Būtina taisykles išaiškinti mokiniui ir kartu mokytojui bendradarbiaujant su jo tėvais, kitais pedagogais bei mokyklos administracija siekti, jog jų būtų laikomasi. Taisykles galima surašyti ir raštu, kad mokinytis galėtų pastoviai jas prisiminti. Jei mokinytis elgiasi neagresyviai, būtina jį pagirti, apdovanoti, paskatinti, pavyzdžiui, paruošti kokį nors prizą ir pan. Jei jo elgesys agresyvus – bausti. O kokios bausmės bus taikomos, būtina tai aptarti su mokinio tėvais ir gauti jų sutikimą.

Elgesio keitimo procese būtina užsitikrinti agresyvaus mokinio tėvų paramą. Tokio mokinio tėvai dažnai jaučia savo kaltę, todėl juos reikia dalykiškai informuoti apie elgesio sutrikimus bei priežastis. Kartais taip jie vėl suranda ryšį su savo vaiku.

Svarbu, kad susitikime dalyvautų mokytojas, tėvai ir mokinytis. Jis turi išgirsti, jog mokytojas ir tėvai dirbs kaip viena komanda. Prieš susitikimą reikėtų pasiruošti ir tiksliai užsirašyti, ką padarė mokinytis, kokia buvo Jūsų reakcija, ko Jūs tikėtės iš tėvų. Taip bus lengviau apibūdinti tėvams susidariusią situaciją bei numatyti intervencines strategijas.

Rekomenduojama agresyvaus vaiko (paauglio) elgesio nekritikuoti visiems girdint, geriausia su juo pasikalbėti individualiai. Vengti stigmatizavimo, nes tada mokinytis tik labiau skatinamas elgtis taip, kaip iš jo tikimasi (vadinamasis „išsipildančios pranašystės“ fenomenas).

Literatūra

1. Bagdonas, A. (sud.) (1995). *Sutrikimų klasifikacija*. Vilnius.
2. Barkauskaitė, M., Žygaitienė, B. (1997). Mokytojas – tai psichologas. *Mokykla*, 6, 8-15.
3. Bortkevič, A. (2005). Mokyklos kaip institucijos įtaka smurtui (Magistro darbas, Vilniaus pedagoginis universitetas). Prieiga per internetą: <http://submit.library.lt/ETD-afiles/VPU/etd-LABT20050614-143310-99393/unrestricted/aurelijabortkevic.pdf>
4. Бютнер (1991). *Жить с агрессивными детьми*. Москва: Педагогика.
5. Campbell, R. (2000). *Vaikai pavojuje: Kaip padėti vaikui nugalėti pyktį*. Kaunas: Sidabrinis trimitas.
6. Daulenskienė, J. (1998). *Vaikų, turinčių nervų sistemos pažeidimų, asmenybės raidos ypatumai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
7. Daškevičius, K. (2001). Teismo psichiatrinis agresijos aspektas. *Agresija ir smurtas – psichinė norma ir patologija* (29-36). Vilnius.
8. Dobryninas, A., Poviliūnas, A., Tureikytė, D., Žilinskienė, L. (2004). *Delinkventai Lietuvos mokyklose: sociologinis tyrimas*. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/AtaskaitaDelinkventai.doc
9. Dvarionas, D. (1999). Vaikų elgsenos koregavimas žaidimo terapija (Daktaro disertacija, Vilniaus pedagoginis universitetas).
10. Дмитриев А. В. (2000). *Конфликтология: учебное пособие*. Москва: Гардарики.
11. Gedrikienė, M., Ozolaitė, V. (2000). Specialiosios (sutrikusio intelekto vaikams) mokyklos ugdytinių dorinio elgesio formavimosi ypatumai. *Specialusis ugdymas: mokslo darbai*, III, 15-19. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
12. Gendvilienė, G., Ignatavičius, S. (1996). Konfliktų reguliavimo ir prevencijos kultūros ugdymas mokyklose. *Konfliktai ir bendradarbiavimas: tarptautinės konferencijos „Konfliktų reguliavimas nūdienos visuomenėje“ medžiaga* (p. 67-69). Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
13. Glinskienė, A., Drazdauskienė, R. (2001). Paauglių agresyvaus ir smurtinio elgesio psichologiniai ir psichopatologiniai ypatumai. *Agresija ir smurtas – psichinė norma ir patologija* (49-56). Vilnius.
14. Jacikevičius, A. (1999). *Siela, mokslas, gyvensena. Psichologijos įvadas studijų pradžiai*. Vilnius: Žodynas.
15. Juodraitis, A. (2004). *Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

16. Juodraitis, A. (2003). Vaikai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų. *Specialiojo ugdymo pagrindai* (274-292). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
17. Kaffemanas, R. (2000, a). Vaikų agresyvaus elgesio priešasčių psichologinė analizė. *Specialusis ir socialinis ugdymas (tarptautinis aspektas): mokslinės konferencijos medžiaga* (p. 173-180). Šiauliai: Šiaulių knygryškla.
18. Kaffemanas, R. (2000, b). Globos namų ir specialiųjų mokyklų auklėtinių elgesio problemos. *Specialusis ugdymas: mokslo darbai*, III, 70-76. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
19. Kaffemanienė, I. (1996). *Sutrikusio intelekto vaikų elgesio ypatumai ir teisinis auklėjimas*. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas.
20. Kaffemanienė, I. Tereikienė, V. (2003). Ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinės raidos ir elgesio sutrikimų korekcija. *Specialusis ugdymas: mokslo darbai*, 1(8), 15-30. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
21. Konfliktai (1997). *Mokykla*, 3, 12-16; 4 (tęsinys), 24-28.
22. Krumm, V., Baumann, B., Haider, G. (1997). Ar mokytojas per pamoką būna agresyvus? *Mokykla*, 5, 27-32.
23. Majchrzyk, Z., Wiszniowska-Majchrzyk, M. (2001). Beyond norm, beyond pathology – arts and aggression. *Agresija ir smurtas – psichinė norma ir patologija* (126-130). Vilnius.
24. Mielke, U. (1997). *Geriau supraskime sunkius vaikus*. Vilnius: Lektūra.
25. Myers, D., G. (2000). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
26. Pakalniškienė, V., Bieliauskaitė, R., Sebre, S. (2003). Vaikų patirtos prievartos ir jų traumavimo laipsnio ryšys. *Psichologija: mokslo darbai*, T. 27, 19-28. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
27. Palujanskienė, A., Uzdila, J., V. (2004). Agresija ir konfliktai mokykloje. *Pedagogika: mokslo darbai*, T. 73, 124-127. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
28. Petrauskienė, I. (2000). Pradinių klasių charakterio akcentuacijų koregavimas (Daktaro disertacija, Vilniaus pedagoginis universitetas).
29. *Psichologija studentui: vadovėlis*. (2002). Kaunas: Technologija.
30. *Psichologijos žodynas* (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
31. Puodžiūnas, E. (1997). Kodėl mokinių ir mokytojų santykiai blogi? *Pedagoginės psichologijos etiudai: pedagoginė patirtis namams, darželiui, mokyklai* (p. 110-111). Vilnius: Eugrimos.
32. Rimdeikienė, S. (1999). Pedagogiškai apleistų moksleivių elgesio ypatumai. *Specialusis ugdymas: mokslo darbai*, II, 75-82. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

33. Rumpf, J. (2004). *Rėkia, pešasi, viską gadina: kaip elgtis su agresyviai vaikais*. Kaunas: Šviesa.
34. Rupšienė, L. (1999). Hiperaktyvių vaikų ugdymo mokykloje problemos. *Vaikų psichologinis konsultavimas* (p. 129-139). Vilnius: Presvika.
35. Sledzianowski, I. (2001). Aggression and Conscience. *Agresija ir smurtas – psichinė norma ir patologija* (160-165). Vilnius.
36. Sondaitė, J., Žukauskienė, R. (2004). Paauglių socialinės strategijos ir emocinės elgesio problemos. *Psichologija: mokslo darbai*, T. 29, 106-113.
37. Степанов, В., Т. (2001). *Психология трудных школьников: учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений*. Москва: АСАДЕМА.
38. Suslavičius, A. (1998). *Socialinė psichologija: vadovėlis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
39. Žukauskas, G., Dapšys, K. (2001). Agresija, nusikalstamumas, policija. *Agresija ir smurtas – psichinė norma ir patologija* (189-192). Vilnius.
40. Žukauskienė, R. (1995). Socialinės reputacijos tarp bendraamžių, socialinio statuso bei nepažangumo įtaka agresyviai elgesiui. *Mokymosi sunkumai ir negalės: mokslinės konferencijos pranešimų tezės* (p. 114-117). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
41. Žukauskienė, R. (1997). Agresyvaus jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų elgesio raidos ypatumai. *Psichologija: mokslo darbai*, T. 17, 76-92. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
42. Žukauskienė, R. (1999 a). Agresija ir bendradarbiavimas: kaip padėti vaikams išmokyti konstruktyviai elgtis. *Vaikų psichologinis konsultavimas* (p. 111-120). Vilnius: Presvika.
43. Žukauskienė, R. (1999 b). Fizinė, verbalinė ir netiesioginė agresija: skirtumai tarp lyčių. *Psichologija: mokslo darbai*, T. 19, 98-107. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
44. Žukauskienė, R. (2001). *Kodėl vaikai neklauso? Moksleivių netinkamo elgesio ypatumai: metodinės rekomendacijos*. Vilnius.
45. Valickas, G. (1995). Asocialus elgesys kaip priverstinės identifikacijos padarinys. *Mokymosi sunkumai ir negalės: mokslinės konferencijos pranešimų tezės* (p. 111-113). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
46. Valickas, G. (1997). *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos: monografija*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.

CONFLICTS AND AGGRESSION AT SCHOOL: THE STANDPOINT OF SCHOOLTEACHERS AND STUDENTS

Rita Lindinaitė

Summary

One of the most concerning and urgent social problems of today is the increasing number of aggressive children and teenagers. Lots of children use physical and verbal aggression, violence, solving complicated situations. Often they don't even think about the consequences.

According to the press, it is usual at school for students and even schoolteachers to act aggressively. That's the social urgency of this work.

It is discussing about the conception of conflict and aggression, the reasons of them, solutions of conflicts and the ways of changing aggressive behaviour in this work, also the expression of conflicts and aggressive behaviour between young children and teenagers, the specific features of schoolchildren with mental disorder.

The purpose of this research was to disclose the standpoint to the conflicts and aggression at school of schoolchildren with mental disorder, special teachers and high school teachers. The hypothesis of this work says that there are conflicts and aggression between schoolchildren themselves and between schoolchildren and teachers.

There were used the questionnaire of twenty five schoolchildren with mental disorder, fifty special teachers and fifty high school teachers.

The results of this questionnaire affirm, that the schoolchildren often get in conflict with other students or with schoolteachers – physical and verbal aggression.

PRIEDAI

ANKETA MOKINIAMS
TEMA. Konfliktai ir agresija mokykloje: pedagogų ir mokinių požiūris

1 PRIEDAS

1. Kiek tau metų? _____
2. Kelintoje klasėje mokaisi? _____
3. Kokia tavo lytis? mot. vyr.

Prieš užpildant atsakymo langelį, perskaityk visus atsakymų variantus ir užbrauk vieną tinkamiausią, kaip

Pvz.: Kaip tau sekasi?

- puikiai gerai patenkinamai blogai

4. Ar būni piktas(pikta)?
 visada dažnai retai niekada
5. Su kuo dažniausiai pykstiesi?
 su bendraklasiais su draugais su tėvais su mokytojais
6. Ar tu pykstiesi su mokytojais?
 visada dažnai kartais niekada
7. Ar tavo klasės draugai pykstasi su mokytojais?
 visada dažnai kartais niekada
8. Kaip manai, kas dažniau pykstasi?
 mokiniai su mokiniais mokiniai su mokytojais mokytojai su mokytojais
9. Dėl ko dažniausiai mokiniai pykstasi su mokytojais?
 dėl to, kad nepadarė namų darbų
 dėl to, kad neklauso mokytojo per pamoką
 dėl to, kad blogai elgiasi
 dėl to, kad bėga iš pamokų
 dėl to, kad sugadina daiktus
 dėl to, kad skriaudžia kitus mokinius
10. Dėl ko tu dažniausiai pykstiesi su mokytojais?
 dėl to, kad nepadarei namų darbų
 dėl to, kad neklausei mokytojo per pamoką
 dėl to, kad blogai elgiesi
 dėl to, kad bėgi iš pamokų
 dėl to, kad sugadini, sulaužai daiktus
 dėl to, kad skriaudi kitus mokinius
 nesipyksti su mokytojais
11. Kaip manai, kaip jaučiasi žmogus, kai susipyksta?
 puikiai gerai blogai nežinau
12. Kaip tu pats jautiesi, kai su kuo nors susipyksti?
 puikiai gerai blogai nežinau
13. Kaip manai, ką reikia daryti susipykus?
 nieko
 susitaikyti
 pykti toliau
 keršyti
14. Ką tu darai, kai susipyksti?
 lauki, kol atsiprašys
 pirmas atsiprašai
 niekada neatleidi
 keršiji
15. Ar visada elgiesi taip, kaip dera?
 taip, visada dažniausiai kartais pasielgiu ne taip dažnai elgiuosi blogai
16. Ar buvo tavo klasės draugą primušęs ar jam įspyręs kitas mokinys?
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų

- 17. Ar buvo tavo klasės draugą negražiai pavadinęs kitas mokinys?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 18. Ar yra kitas mokinys sugadinęs arba sulaužęs tavo klasės draugo kokį nors daiktą?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 19. Ar tavo klasės draugas yra primušęs kitą mokinį?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 20. Ar tavo klasės draugas yra negražiai pavadinęs kitą mokinį?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 21. Ar tavo klasės draugas yra sulaužęs arba sugadinęs kito mokinio kokį nors daiktą?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 22. Ar pats esi kitą mokinį primušęs arba jam išpyręs?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 23. Ar pats esi kaip nors negražiai pavadinęs kitą mokinį?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 24. Ar esi sugadinęs arba sulaužęs kito mokinio kokį nors daiktą?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 25. Ar tavo klasės draugas yra negražiai pavadinęs ar kitaip žodžiu įžeidęs mokytoją?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 26. Ar tavo klasės draugas yra išpyręs arba užpuolęs mokytoją?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 27. Ar yra tavo klasės draugas sugadinęs arba sulaužęs mokytojo kokį nors daiktą?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 28. Ar tu pats esi negražiai pavadinęs arba kitaip žodžiu įžeidęs mokytoją?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 29. Ar tu esi išpyręs arba užpuolęs mokytoją?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 30. Ar esi sugadinęs arba sulaužęs mokytojo kokį nors daiktą?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 31. Ar yra mokytojas negražiai pavadinęs tavo klasės draugą?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 32. Ar yra mokytojas sugadinęs arba sulaužęs tavo klasės draugo kokį nors daiktą?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 33. Ar yra mokytojas kitaip įskaudinęs tavo klasės draugą?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 34. Ar yra mokytojas tave negražiai pavadinęs?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 35. Ar yra mokytojas sugadinęs arba sulaužęs tavo kokį nors daiktą?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 36. Ar yra mokytojas tave kitaip įskaudinęs?**
 niekada 1 kartą 2 kartus 3 ir daugiau kartų
- 37. Kada tau būna skaudžiau?**
 kai ižeidžia klasės draugas
 kai ižeidžia mokytojas
 kai ižeidžia nepažįstamas mokinys
 nėra skirtumo - bet kokie ižeidinėjimai vienodai skaudūs

AČIŪ

TEMA. Konfliktai ir agresija mokykloje: pedagogų ir mokinių požiūris

1. Ką Jūs vadinate konfliktu? Apibūdinkite.

2. Tarp ko dažniausiai kyla konfliktai mokykloje?

- tarp mokinių tarp pedagogo ir mokinio tarp pedagogų
 tarp mokinių ir aptarnaujančio personalo kita _____

3. Kokios priežastys sukelia konfliktus tarp mokinių ir mokytojų. Parašykite.

4. Koks mokinių ir mokytojų konfliktų dažnis?

- niekada labai retai kai kada dažnai labai dažnai

5. Ar Jūs konfliktuojate su mokiniais?

- niekada labai retai kai kada dažnai labai dažnai

6. Kaip konfliktas veikia jo dalyvius?

7. Kaip jaučiatės konflikto metu?

8. Kokia konflikto įtaka pamokai?

- labai didelė didelė vidutinė maža labai maža įtakos neturi

9. Kaip sprendžiate konfliktus? Išvardinkite sprendimų būdus.

10. Kokį mokinį pavadintumėte agresyviu? Apibūdinkite.

11. Kokios mokinių agresyvaus elgesio priežastys? (Užbraukite „X“)

- noras pritraukti kuo daugiau dėmesio;
 agresyvumas priklauso nuo įgimtų savybių;
 netinkamos aplinkos įtaka;
 pasikeitimai mokinio šeimos gyvenime;
 patiriama prievarta;
 trauminiai įvykiai ar išgyvenimai;
 kita _____

12. Kam labiau būdingas agresyvus elgesys?

- berniukams mergaitėms nuo lyties tai nepriklauso

13. Kokias savybes priskirtumėte agresyviam mokiniui?

- *Jausmai:* neapykanta meilė saugumas nesaugumas
 kitos savybės _____
- *Emocijos:* atsparumas jautrumas taikingumas pyktis
 stabilumas užsiplieskimas nuotaikingumas prislėgtumas
 kitos savybės _____
- *Empatija* geranoriškumas šaltumas užuojauta
 erzinimas nesavanaudiškumas egoizmas
- *Pasitikėjimas* drąsa gėdijimasis iniciatyva pasyvumas
 atkaklumas ryžtingumas abejojimas išsitempimas
- *Savivertė, savivoka* savęs priėmimas savęs neigimas sąžiningumas nesąžiningumas
 teisingumas klasingumas savarankiškumas priklausomybė
 sava nuomonė be nuomonės pasekmės įvertinimas susikaupimas
 negalvojimas apie pasekmes išsiblaškyimas

14. Kurie teiginiai tinka agresyviam mokiniui?

☒ Mokinys dažnai meluoja ir to melo nepripažįsta	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Jam nesvarbu, ar patinka kitiems	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Turi daug draugų	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Klasėje – jis svarbiausias ir geriausias	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Rauda dėl tam tikros nuoskaudos ar išbėga iš klasės	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Laisvai jaučiasi naujoje vietoje	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Mokinys pasižymi darbštumu ir tvarkingumu	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Dažnai imasi veiklos, kuri susijusi su ilgu darbu ir kantrybe	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Greitai išsižeidžia	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Ilgai atsimena įžeidimą	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Gina tuos, su kuriais buvo pasielgta neteisingai	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Mokinys kerštingas	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Dažnai reiškia nepasitikėjimą kitais	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Greitai supyksta	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Greitai puola muštis ir nekontroliuoja savo veiksmų arba plūstasi	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Kankina paukštelius arba gyvūnelius	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Mielai „paima“ tai, kas padėta ne vietoje	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Pasižymi fizine jėga	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Jam sunku nusėdėti vienoje vietoje	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Linksmina kitus vaikus	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Nuotaika pakinta be jokių aiškių priežasčių	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Nuotaikų pokyčiai priklauso nuo aplinkos	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Smarkiai susijaudina, kai jam kas nors labai patinka	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau
☒ Smarkiai nusivilia, kai kas nors nepavyksta	☐ taip	☐ kartais	☐ ne	☐ nežinau

15. Ar yra buvę taip, kad būtumėte mokinio išplūstas ar kitaip žodžiu įžeistas?

- niekada 1 kartą 2 kartus 3 kartus ir daugiau

16. Ar yra mokinys specialiai sugadinęs ar sunaikinęs Jūsų kokį nors daiktą?

- niekada 1 kartą 2 kartus 3 kartus ir daugiau

17. Ar buvote kada nors mokinio užpultas ir nukentėjęs?

- niekada 1 kartą 2 kartus 3 kartus ir daugiau

18. Ar Jūsų kolegos yra patyrę mokinių agresiją?

- niekada 1 kartą 2 kartus 3 kartus ir daugiau

19. Ar esate išplūdęs ar kitaip žodžiu įžeidęs mokinį?

- niekada 1 kartą 2 kartus 3 kartus ir daugiau

20. Ar esate kada nors kitaip įskaudinęs mokinį?

- niekada 1 kartą 2 kartus 3 kartus ir daugiau

21. Kaip reikėtų elgtis arba Jūs elgiatės su agresyviu mokiniu?

- niekaip, nes tam nėra tinkamo laiko ir tinkamos vietos;
 tai sprendžia mokyklos psichologas;
 jį ignoruoti;
 aiškinamės asmeniškai;
 aiškinamės kartu su klase;
 su juo elgtis agresyviai;
 kviestis tėvus (globėjus);
 kitaip _____

22. Paašškinkite, kodėl pasirinkote tokius būdus?

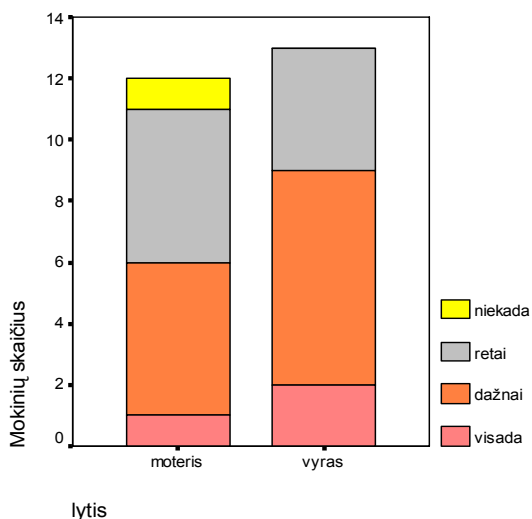
Jūsų specialybė ir dėstomas dalykas

Pedagoginio darbo stažas

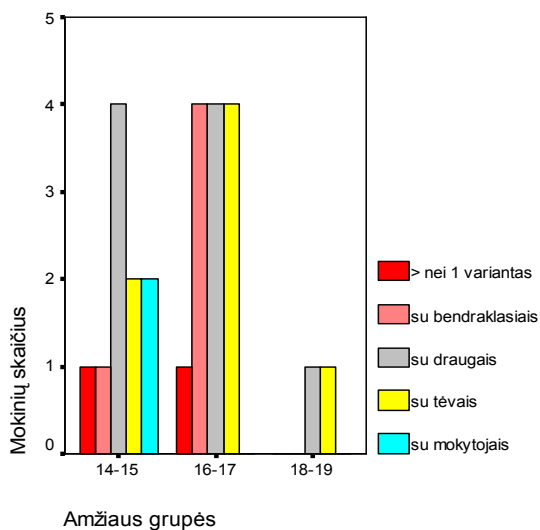
Jūsų amžius

Jūsų lytis

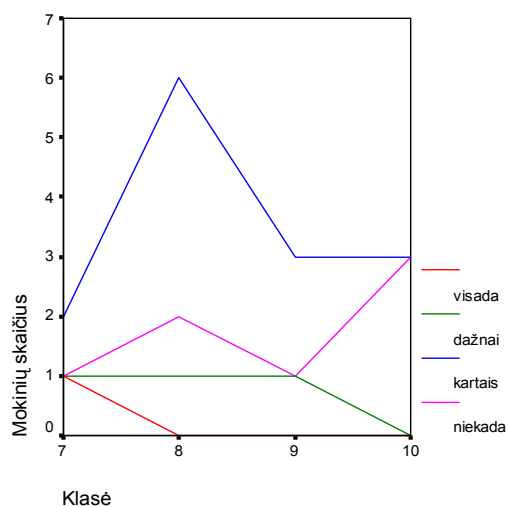
DĖKOJAME

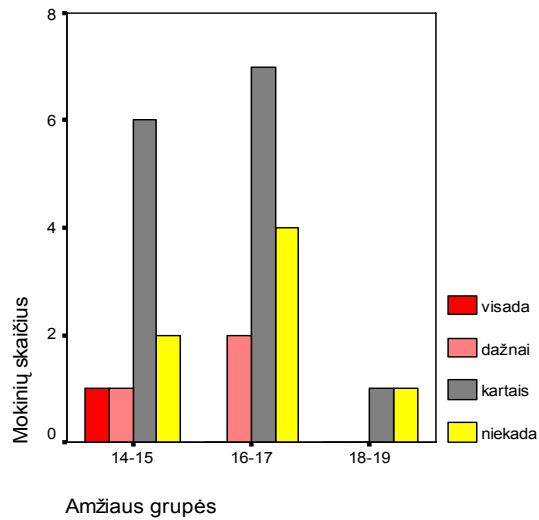
42 pav. Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių pykčio dažnis (pagal lytį)

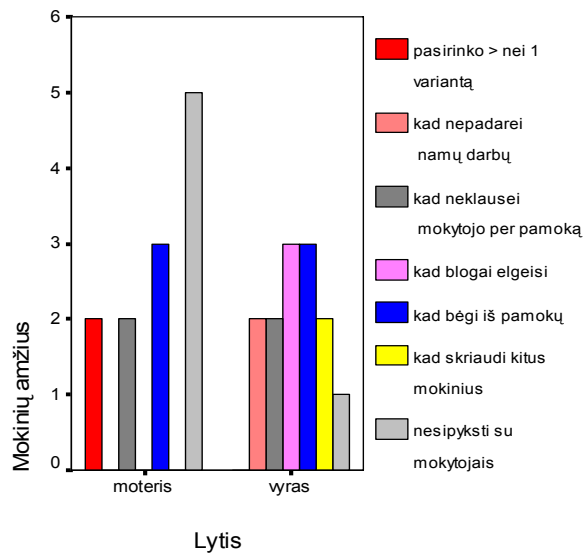
43 pav. Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių konfliktai su aplinkiniais (pagal amžių)

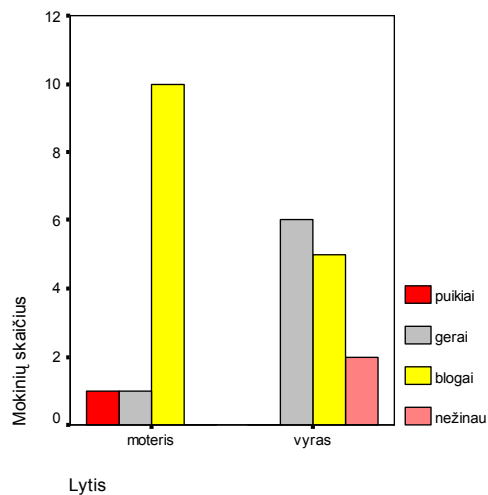
44 pav. Apklaustųjų mokinių konfliktų dažnis su pedagogais (pagal klases)

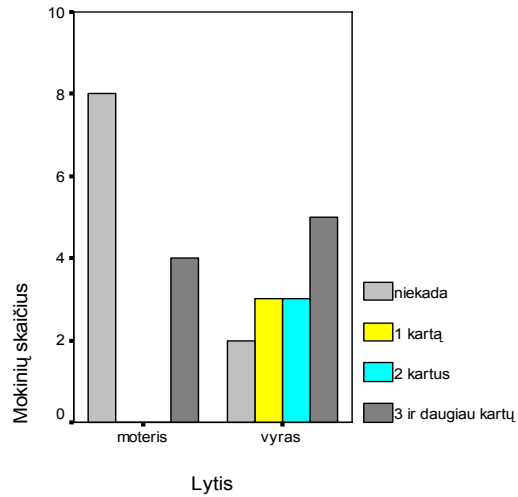
45 pav. Apklaustųjų mokinių konfliktų dažnis su pedagogais (pagal amžių)

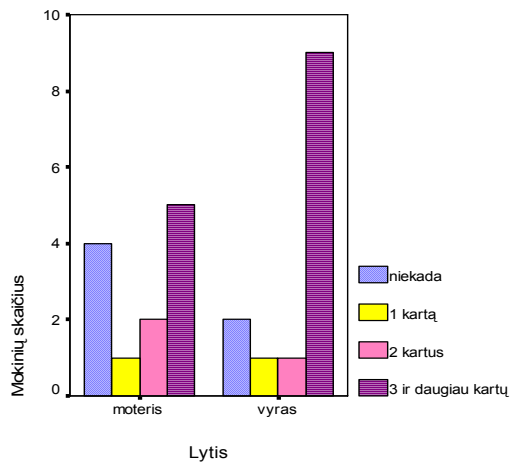
46 pav. Tyrime dalyvavusių mokinių konfliktų priežastys su pedagogais (pagal lytį)

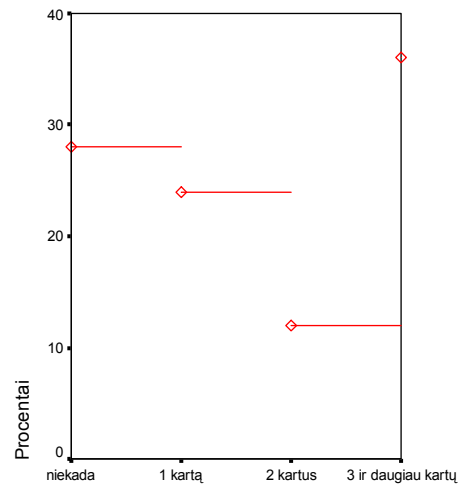
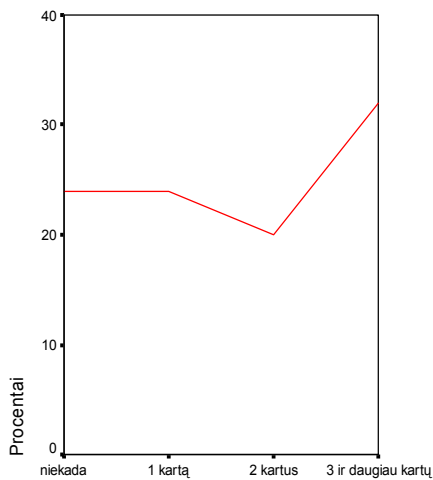
47 pav. Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių būseną susipykus (pagal lytį)

48 pav. Tyrime dalyvavusių mokinių naudojamos fizinės agresijos dažnis prieš kitus mokinius (pagal lytį)

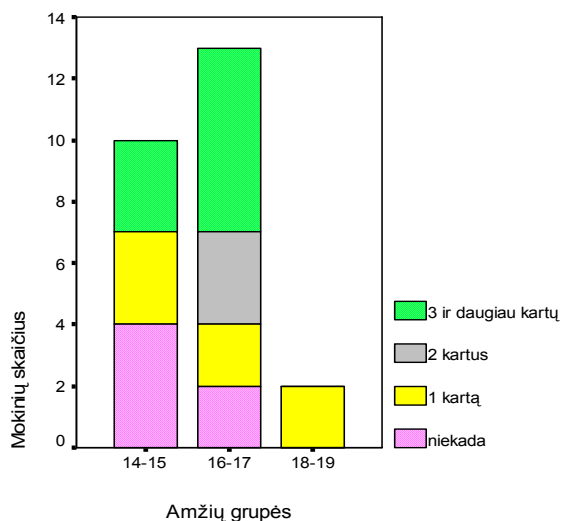
49 pav. Tyrime dalyvavusių mokinių naudojamos žodinės agresijos dažnis prieš kitus mokinius (pagal lytį)

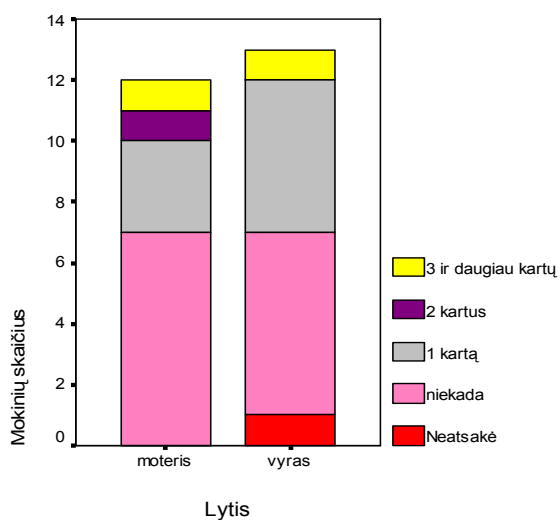
a) „Ar yra kitas mokinys sugadinęs arba sulaužęs tavo klasės draugo kokį nors daiktą?“

b) „Ar tavo klasės draugas yra sulaužęs arba sugadinęs kito mokinio kokį nors daiktą?“

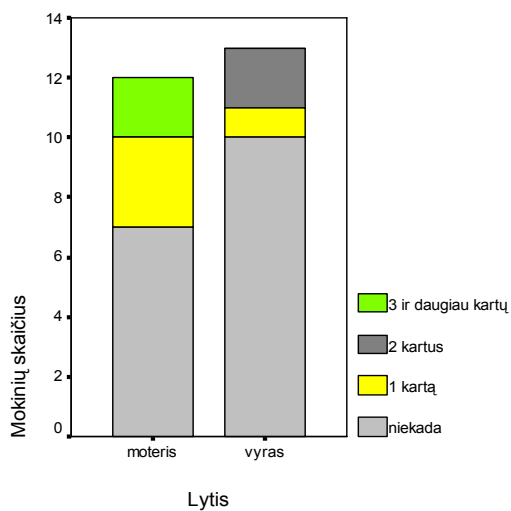
50 pav. Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių agresija nukreipta į kito mokinio daiktą

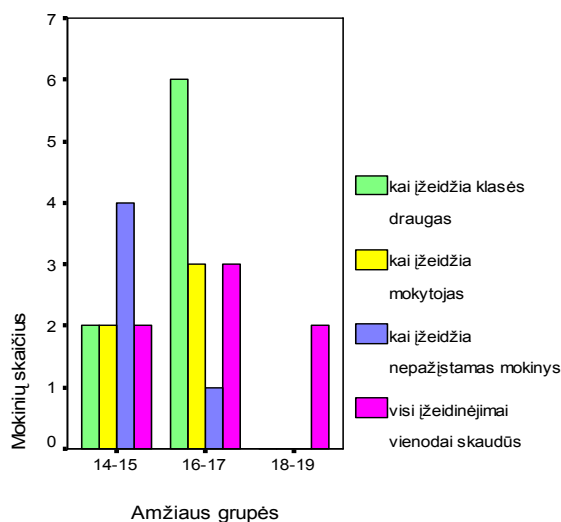
51 pav. Mokinių verbalinės agresijos, nukreiptos prieš mokytojus, dažnis (pagal amžių)

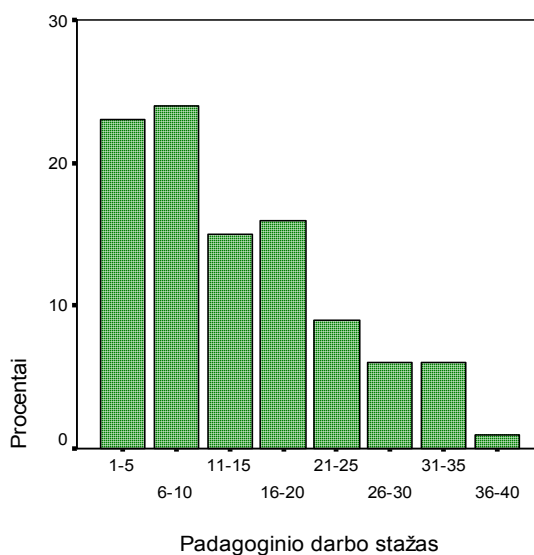
52 pav. Pedagogų verbalinės agresijos dažnis prieš apklaustųjų mokinių klasės draugus (pagal lytį)

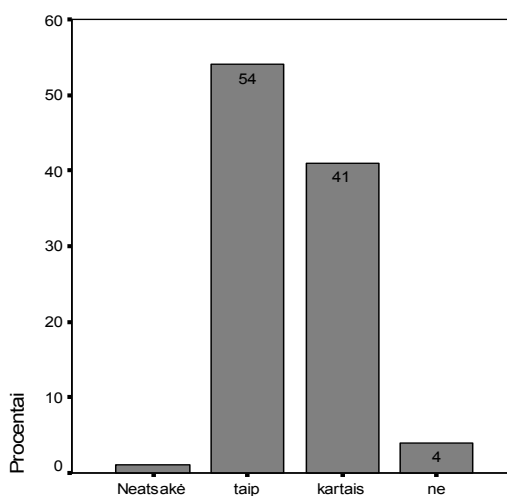
53 pav. Pedagogų verbalinės agresijos dažnį patyrę mokiniai (pagal lytį)

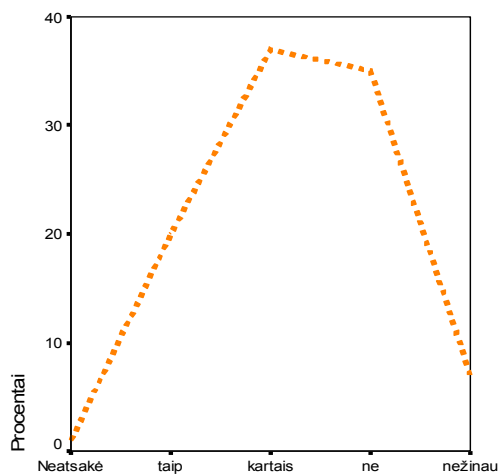
54 pav. Labiausiai įskaudinantis agresorius nežymiai sutrikusio intelekto mokinių nuomone (pagal amžių)

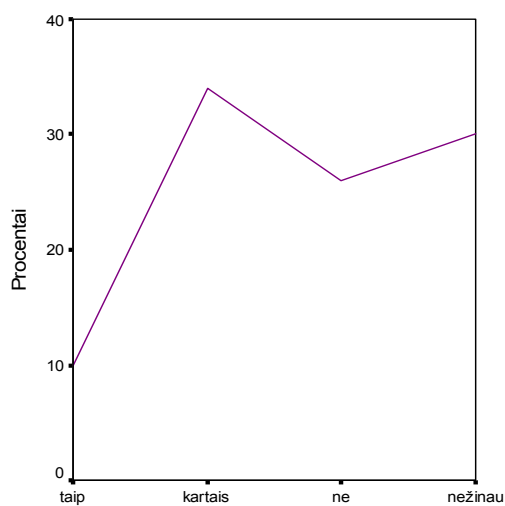
55 pav. Tyrime dalyvavusių pedagogų darbo stažas

56 pav. Agresyvaus mokinio kerštingumo vertinimas (pedagogų nuomonė)

57 pav. „Gina tuos, su kuriais buvo pasielgta neteisingai“ (pedagogų nuomonė)

58 pav. „Mielai „paima“ tai, kas padėta ne vietoje“ (pedagogų nuomonė)